

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Л. В. МАТВІЄНКО

**УКРАЇНА В СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Методичні рекомендації

Рекомендовано Методичною радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2020

УДК 327(477)(076)

М33

Автор Л. В. Матвієнко, канд. іст. наук, доцент

Рецензент О. В. Бобіна, канд. іст. наук, доцент

Рекомендовано Методичною радою НУК

Матвієнко Л. В.

М33 Україна в системі міжнародних відносин : методичні рекомендації / Л. В. Матвієнко. – Миколаїв : НУК, 2020. – 104 с.

У стислій формі показано роль України в системі міжнародних відносин з часів існування Давньоруської держави і до початку ХХІ ст. Також подаються завдання для самостійної роботи, документи та матеріали, рекомендована література і додатки.

Призначено для студентів вузів.

УДК 327(477)(076)

© Матвієнко Л. В., 2020

© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2020

УКРАЇНА

В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

(матеріали для лекції)

План

1. Зовнішня політика Київської Русі та Галицько-Волинської держави.
2. Українські землі в міжнародних відносинах Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського.
3. Дипломатія Запорозької Січі та система міжнародних відносин України під час національно-визвольної війни 1648–1657 рр.
4. Гетьманщина в зовнішній політиці європейських держав другої половини XVII–XVIII ст.
5. Українська державність і міжнародні зв'язки в період Центральної Ради, Української Держави гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР та ЗУНР.
6. Проголошення незалежності України та її зовнішня політика на сучасному етапі, військові події в Україні (2014 – 2019 рр.)

1. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Київська Русь. З середини IX ст. у літописах починається послідовний виклад історії Київської Русі. Так, у 860 р. згадуються перші київські князі Аскольд і Дір. Найважливішими зовнішньополітичними діями Аскольда були походи на греків (860, 863, 866, 874 рр.), наслідками яких стало укладання вигідних для Русі угод. Наприклад, у 860 р. Русь після вдалого походу на Константинополь уклала перший відомий договір з Візантією, який став дипломатичним визнанням Давньоруської держави.

З кінця IX ст. до нас дійшли відомості про угоди Київської Русі з варягами та уграми. Наприкінці IX – початку X ст. були встановлені дружні відносини з Болгарією. Внаслідок активізації зовнішньої політики у X ст. (907, 911 і 945 рр.) були підписані договори з Візантією. Угода князя Олега з греками від 911 р. свідчила: на початку X ст. Русь почала використовувати письмові двосторонні міждержавні угоди.

За правління князя Ігоря Київська Русь намагалась оволодіти Північним Причорномор'ям, знищивши візантійські опорні пункти в Криму, та закріпитися на східних торговельних шляхах. Візантійська імперія припинила сплату Київській Русі щорічної данини, що спричинило початок війни 941 р. Русь прагнула створити антивізантійську коаліцію, включивши до неї печенігів і варягів. Після укладення перемир'я дипломатичні переговори завершилися укладанням нового русько-візантійського договору 945 р.

Княгиня Ольга (945–964) намагалась забезпечувати інтереси держави дипломатичними методами. Так, у 946 р. княгиня відвідала Константинополь. У переговорах з імператором обговорювалися відносини двох держав і справа хри-

стіянізації Русі. Ольга була невдоволена результатами переговорів у Царгороді і звернулася до німецького імператора Святої римської імперії німецького народу Оттона I. У 959 р. до Оттона I прибули руські послы, які обговорювали питання організації християнської церкви в Київській Русі, проте дипломатичні зв'язки із Візантією розірваними не були.

Із середини 60-х рр. X ст. Київська Русь вступила в смугу тривалих війн. Дипломатія князя Святослава розвивалася переважно військовими методами. Його зовнішня політика стала продовженням зміцнення позицій Русі в Північному Причорномор'ї, на східних торговельних шляхах та на підступах до Балкан.

Похід русичів на схід, розгром Хозарії, військовий тиск на Кримські та Причорноморські території Візантії, захоплення району Приазов'я і Нижнього Поволжжя, відвоювання у Болгарії Нижнього Подунав'я, підтримка антивізантійського угруповання болгарської знаті – дії Русі, спрямовані на те, щоб завдати вирішальний удар Візантії і посадити на імператорський трон свого ставленика, – усе це підтверджує послідовність дій Київської Русі у здійсненні своєї зовнішньої політики. Напад на Волзьку Булгарію, землі буртасів, Хозарський каганат, який було здійснено Руссю у сприятливий для неї період суперництва Візантії і Хозарії в Північному Причорномор'ї і на Північному Кавказі, став можливим завдяки дії союзного (945 р.) договору з Візантією та її нейтралітету.

Але оволодіння Руссю гирлом Дунаю, підкорення слов'янських племен, що жили по берегах Дністра і Бугу, встановлення протекторату над грецькими володіннями в Криму створили загрозу візантійським володінням у Північному Причорномор'ї. Тому Візантія уклала з Руссю таємну угоду 967 р. Вона відновлювала мирні відносини між двома державами, відмову Київської Русі від нападів на візантійські володіння

у Північному Причорномор'ї. Візантія погодилася не перешкоджати Русі в оволодінні Нижнім Подунав'ям. Святослав використав при цьому Болгарсько-візантійську війну, ослаблення Болгарії, намагаючись не тільки оволодіти Нижнім Подунав'ям, а й відновити традиційні дружні відносини з Болгарією. У 967 р. Святослав уклав союз з угорцями, які підтримали його в Русько-болгарській війні. Метою східного походу Київської Русі було оволодіння Подунав'ям. Захопивши його, Святослав спробував закріпити цю територію за собою. Однак Візантія організувала напади печенігів на Київ, уклала угоду з Болгарією і сприяла початку другої болгаро-руської війни. Святослав розпочав війну проти імперії весною 970 р. у відповідь на антируські дії Візантії. Після військових дій поблизу Константинополя сторони повернулися до відносин, визначених договорами 907, 945, 967 рр. Для Візантії такі відносини були способом економії часу, у чому можна було переконатися під час неочікуваного прориву візантійської армії через Балкани весною 971 р.

Влітку того ж року Святославу не вдалося відновити антивізантійську коаліцію. Русько-візантійський договір 971 р. повертав Київську Русь і Візантію до тих відносин, які склалися між цими державами до 966 р. Русь повернулася до мирних і союзних відносин з Візантією, які визнали завоювання Давньоруської держави середини 60-х рр. X ст. та зміцнення її позицій у Північному Причорномор'ї. Повертаючись з походу у 972 р., Святослав на Дніпровських порогах потрапив у засідку печенігів і загинув.

Після смерті Святослава та короткої міжусобиці його синів на князівський престол сів Володимир Великий (980–1015). На противагу Святославу, замість походів Володимир спрямував дії на захист кордонів своєї держави. У 981 р. він повернув Перемишль і червенські міста, а через два роки під-

корив литовських ятвягів. Для посилення північно-східних кордонів Русі Володимир у 985 р. здійснив похід проти волзьких булгар. Він підтримував дружні взаємини з поляками, мадярами і чехами. Володимир прагнув підпорядкувати собі торговельні шляхи на захід, а також проторувати інші шляхи до Константинополя. Для того, щоб захистити південні землі Київської Русі від печенігів, Володимир наказав будувати укріплення.

Однак найголовнішим досягненням Володимира було введення у 988 р. християнства. Князь розумів: прийнявши християнство, його країна стане рівноправною серед європейських держав.

Наприкінці князювання Володимира Київська Русь мала величезну територію. Країна простяглася від Вісли на заході до Ками і Печори на сході, від Чорного моря до Білого моря і Льодовикового океану.

Після смерті князя Володимира у 1015 р. почалася міжусобиця серед його синів. Переміг у цій боротьбі Ярослав Мудрий (1019–1054). У 1030–1031 рр. йому вдалося відвоювати захоплені Польщею червенські міста в Забужжі, приєднати до Русі фінські племена чудь, завоювати місто Юріїв. У 1036 р. Ярослав практично знищив печенігів, а у 1043 р. відбувся невдалий похід його флотилії на Константинополь. Однак, у зовнішній політиці Ярослава Мудрого переважали дипломатичні методи, що підкріплювалися династичними шлюбами. Сам він був одружений з Інгігердою – дочкою норвезького короля Олафа, а другим шлюбом – з Анною, сестрою візантійського імператора. Донька Ярослава Анна була одружена з французьким королем Генріхом І. Друга донька Ярослава Мудрого Єлизавета вийшла заміж за норвезького короля Гаральда Сміливого, а третя, Анастасія, вийшла заміж за угорського короля Андраша. Три сини – Ізяслав, Святослав

та Всеволод – були одружені відповідно із сестрою польсько-го князя Казимира, онукою німецького цісаря Генріха II і донькою візантійського імператора Костянтина IX Мономаха.

Ярославом було введено принцип сеньйорату, за яким молодші сини не мали права на землю батька. Система сеньйорату була однією з причин міжусобиць, ослаблення держави.

Тільки Володимир Мономаху (1113–1125) вдалося зміцнити єдність держави. Він підтримував відносини із Західною Європою, з Візантією. Був одружений з дочкою англійського короля Гідою. Син Мономаха Мстислав був одружений зі шведською королівною, а його доньки знайшли чоловіків у Норвегії та Данії.

Після смерті Володимира Мономаха зовнішня політика перестає посідати головне місце у державному житті. Найстарший син Мстислав I (1125–1132) продовжував підтримувати відносини із Західною Європою: одружився зі шведською королевою, а доньок видав заміж за королів Угорщини, Данії, Норвегії. Після смерті Мстислава I Київська держава розпалася на кілька окремих князівств.

Через феодальну роздробленість Русі змінився характер її зовнішньої політики. Зникла єдина зовнішня політика. Кожне князівство проводило політику, вигідну тільки йому і часто невигідну для країни у цілому. Однак залишилися і спільні для всіх князівств методи ведення міжнародної політики. Київська Русь продовжує виступати як значна міжнародна сила впливу у Європі.

Галицько-Волинське князівство – наступна після Київської Русі велика держава, що продовжила на 100 років українську державність і якій вдалося об'єднати навколо себе більшу частину української території. Галицька земля відділялася ще в кінці XI ст. Тут з другої половини того ж століття осіла династія Ростислава Володимировича. Його три сини –

Рюрик, Володар і Василько – поділили пізніше між собою Галичину. Після смерті Рюрика князями залишилися Володар і Василько. Після їх смерті майже вся Галичина опинилася в руках Володаревого сина Володимирка (1141–1153). Потім князь Ярослав (1153–1187), син Володимира, одержавши від батька Галичину, розширив свої володіння, колонізуючи Дністер. Він дотримувався дружніх відносин з Угорщиною та Німеччиною. У 1165 р. визнав певну залежність від Фрідріха I Барбаросси. Ярослав часто брав участь і в боротьбі за Київ.

Після смерті Ярослава Галичина переходить до його сина Володимира II (1187–1199). Він також не хотів піддаватися впливові бояр, але вони прогнали його з князівства. Врешті бояри поєдналися з Володимиром II і допомогли йому повернутися на князівство. Зі смертю Володимира II закінчився рід Ростиславовичів. Їм вдалося захищати свою землю від нападів поляків, угорців, зберегти кордони князівства, розвинути господарство і торгівлю.

Роман Мстиславович (1173–1205) у 1188 р. приїхав до Галича, щоб князувати замість Володимира Ярославовича, але незабаром він був змушений покинути князівство. Лише у 1199 р. Роман заволодів Галичем та об'єднав його з Володимиром. Так була створена Галицько-Волинська держава. Роман підтримував добрі відносини з Візантією, Угорщиною, папою Інокентієм III. Таким чином, при Романі Галицько-Волинська держава стала спадкоємицею Київської держави.

Галицько-Волинська держава підтримувала зв'язки з іншими країнами. У Галичі і Володимирі жили іноземні купці. Умови торгівлі встановлювалися за допомогою дипломатичних переговорів. Заручившись підтримкою Візантії, Роман захистив себе від угорських претензій на Галичину. Він також брав участь у боротьбі польських князів між собою. Роман здійснював успішні походи на половців та литовців. Згодом

втрутився у боротьбу між гібелінами (прибічниками імператорської династії Гогенштауфенів) та гвельфами (прихильниками пап), виступивши на боці Філіпа Швабського Гогенштауфена, який боровся за владу в імперії з Оттоном IV Саксонським, союзником пап. На шляху до Саксонії Роман Мстиславович загинув у червні 1205 р. Передчасна смерть не дала йому змоги закріпити престол за своїми синами Данилом і Васильком. У складних умовах Данилові довелося утверджувати своє право на княжіння. У 1230 р. Волинське князівство було вже повністю в його руках. Після цього Данило розпочав боротьбу за Галицьке князівство, яку закінчив у 1238 р. У 1238 р. під час битви біля міста Дорогочин Данило розгромив німецьких лицарів і взяв у полон їх магістра. Для зміцнення східних кордонів у 1239 р. Данило Галицький захопив Київ. У 1243–1244 рр. він двічі ходив походами на польські території, здобувши при цьому Люблін і змусивши поляків відмовитись від домагань на Галицько-Волинську державу.

Успішна діяльність Данила привернула увагу уряду Золотої Орди. Данило вважав себе недостатньо підготовленим до боротьби з ординцями і наприкінці 1245 р. поїхав до Батия з метою проведення переговорів. Під час цих переговорів Данило виявив дипломатичні здібності і добився від Батия підтвердження на правління в Галицько-Волинському князівстві.

Слід зазначити, що при Данилові Романовичу Галицько-Волинська держава досягла значного піднесення. Королі Західної Європи, а також сам папа Римський Інокентій IV були зацікавлені в союзі з Данилом у боротьбі проти Золотої Орди. Інокентій IV навіть прислав Данилу королівську корону, і папський посланник Пізо коронував його у Дорогочині 1253 р. У 1254 р. Данило здійснив похід проти татарського намісника Куремси. Йому вдалося звільнити від ординців великі те-

риторії біля Південного Бугу, Ірпеня, Тетерева. Вже 1259 р. Золота Орда послала на Галицько-волинські землі воєводу Бурундая і Данило мусив підкоритися. Створити антитатарську коаліцію йому не вдалося: у 1264 р. перший український король помер. У складних політичних умовах Данило Галицький зміцнив свою державу, ведучи подвійну гру: на сході проти татар і на заході – проти Литви, Польщі, Угорщини.

Політику Данила продовжив його син Лев I (1264–1301). Він змушений був надавати військову допомогу Орді. Відомі його спільні походи з Ордою проти Литви у 1277 р., Угорщини – 1285 р., та Польщі – 1287–1288 рр. У 1280 і 1289 рр. Лев здійснив походи на Польщу і приєднав до князівства Люблінські землі. Лев досяг порозуміння з чеським королем Вацлавом. З невідомих причин він отримав деякі землі на Закарпатті. Галицько-Волинська держава досі ніколи не мала таку велику територію. Значне місце у зовнішній політиці займали відносини з Польщею. Після смерті Болеслава Малопольського Лев пред'явив претензії на краківський престол, однак невдало. Оскільки Болеслав не залишив після себе потомства, то, згідно з його заповітом, престол зайняв князь Лешек Чорний. Це призвело до війни з Польщею, яка закінчилася в 1288 р.

У 1271 р. Лев I виступав союзником Угорщини під час її боротьби з Чехією. Пізніше він встановив відносини з чеським королем Вацлавом II. Підтримував Лев також стосунки з Тевтонським орденом, Литвою, оберігав північні кордони від ятвягів, організував великий похід на Литву, здобув Новогрудок. Лев I визнавав владу Золотої Орди, але надавав їй тільки військову допомогу. В той же час татари допомагали йому у здійсненні політичних планів.

Мстислав (1289–1292) об'єднав центральну та східну Волинь, дістав від Литви Волковийськ. Після смерті Мстислава знову об'єдналася вся Галичина і Волинь в одну державу під

владою Лева, а після його смерті (1301 р.) – під владою його сина Юрія I (1301–1315).

Юрій I унікав воєн і, можливо, через занадто мирну політику у 1302 р. втратив Люблін. У його державі першість належала Волині. Сусідні країни поважали Юрія. Він був одружений з Євфимією, сестрою Владислава Локетка, Куянівського князя. Юрій I уклав союз з Тевтонським орденом на противагу Литві.

Сини Юрія I Андрій і Лев II (1308–1323) продовжили справу батька. У зовнішній політиці вони спиралися на союз із Тевтонським орденом, вели війну проти татар, можливо, обидва загинули у ній. Закарпаття знаходилося у них доти, поки Карл-Роберт не здобув Мукачів, що поклало кінець українським впливам у Закарпатті. Дітей Андрій і Лев I не мали, тому династія Данила перервалася.

У 1325 р. князем став Болеслав, який прийняв православну віру та ім'я Юрія II (1325–1340). У зовнішній політиці Юрій II Болеслав дотримувався союзу з Прусією. З Польщею відносини були напружені. У 1337 р. Юрій II разом з татарами спробував повернути Люблін, але це йому не вдалося. З Литвою у Юрія II були приязні взаємини, закріплені у 1331 р. його шлюбом з дочкою князя Гедиміна Євфимією. Юрія II звинувачували в протекції чужинцям, у 1340 р. його було отруєно. Саме в цей час агресивні сусідні держави покінчили з анархією та міжусобною боротьбою і розпочали державне будівництво, очолене талановитими королями: у Польщі – Казимиром Великим, в Угорщині – Карлом-Робертом.

2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО, РУСЬКОГО ТА ЖЕМАНТІЙСЬКОГО

На політичну арену поступово вийшла інша держава – Литва, яка у XIV ст. захопила велику частину українських земель. Першим збирачем литовських земель був Міндовг (1219–1264 рр.). На початку його князювання ятвяги чинили постійні напади на Волинь. Данило Галицький уклав угоду з мазовецькими князями, Тевтонським орденом і вів боротьбу з ними. Внаслідок цього ятвязька земля була окупована. Однак, Міндовг завдяки дипломатичним і воєнним діям поступово поширив свій вплив на південний схід. Він зайняв Гродно, Волковийськ, Слонім, Новогрудок.

Гедимін (1316–1341 рр.) захопив Берестейсько-Дорогичинську землю, воював за Галичину та Волинь. З монголо-татарами військових дій не провадив, але й не сплачував їм данини. Він надавав можливість іноземним купцям торгувати на своїй території, не сплачуючи мита, запрошував з інших країн ремісників, надаючи їм всілякі пільги.

Своїх синів Гедимін одружив з Вітебською й Волинською княжнами і тим здобув для них спадкові права на ці землі. Своїх п'ятьох дочок він повіддавав заміж за польських і руських князів, уклавши вигідні для себе союзи.

Його син Ольгерд (1341–1377 рр.) заволодів Чернігово-Сіверською, Київською та Переяславською землями. Захоплення цих земель спровокувало війну з монголо-татарами. Ольгерд розгромив татар у 1363 р. на Синіх Водах і захопив Поділля. Разом з братом Любартом, Ольгерд вів війну за Волинь з польським королем Казимиром Великим. Волинь

лишилася в їхніх руках. Ольгерд заволодів усіма білоруськими й майже всіма українськими територіями. Литовські князі у своїх грамотах проголошували, що "старовини не рушать, новини не вводять", і здійснювали це гасло на практиці. Руські князі проводили свою зовнішню політику. Населення литовського князівства мало право вільно виїздити за кордон.

Тевтонський орден тиснув на Польщу, і вона поступово скеровувала свою експансію на схід, що призвело до зіткнень з Литвою. Після цілого ряду збройних конфліктів було зроблено спробу домовитися. У серпні 1385 р. між Литвою та Польщею було укладено Кревську унію. За умовами унії литовський великий князь Ягайло мусив, крім всього іншого, "на вічні часи" приєднати литовські й руські землі до Польщі. Ягайло став польським королем й одружився з польською принцесою Ядвігою.

Вітовт (1392–1430 рр.) всю свою діяльність скерував на скасування Кревської угоди. Він домігся того, що у 1398 р. князі й бояри, литовські та руські, проголосили його королем литовським та руським. Кревську угоду було скасовано.

В період розквіту правління Вітовта кордони його держави сягали Чорного моря. Він захопив велику частину українських та білоруських земель. Неподалік від гирла Дніпра Вітовт спорудив фортецю, під Білгородом – ще одне укріплення. Крім цього, Вітовт почав будівництво порту в Кочубеєвому. Але поразка від монголо-татар на Ворсклі у 1399 р. закрила вихід до Чорного моря. Дипломатична діяльність Вітовта була різноманітною. Заснування Кримського ханства створило сприятливі умови для нього. Він підтримував засновника цього ханства Хаджі-Гірея, за що той зрікся на користь Вітовта своїх прав на руські землі. Вітовт запрошував німецьких колоністів на південні землі князівства і надавав їм Магдебурзьке право.

Наслідком битви під Грюнвальдом (1410 р.) стала незалежність Великого князівства Литовського від Польської держави. Вітовт здійснив перебудову держави, перетворивши її на державу з централізованою владою.

Однак, Віденською (1401 р.) і Городельською (1413 р.) угодами були зроблені кроки до фактичного об'єднання Польщі і Литви. Так, Віленська угода встановила союз взаємної охорони та безпеки, а Городельська повторювала персональну унію на зразок Кревської унії 1385 р.

У 1501 р. між Москвою та Литвою почалася війна за землі колишньої Київської Русі. Згідно з мирною угодою 1514 р. Москві дісталися Смоленськ, Сіверщина аж до кордону нинішньої Полтавщини й велика частина Білої Русі.

У 1475 р. Крим став васалом Туреччини, і, підписавши угоду з Москвою, хан Менглі-Гірей у 1484 р. зробив напад на українські землі. Київ було спалено, а всю Київщину – спустошено. У 1485 р. така ж доля випала Поділля, а у 1488 р. – Київщині. У 1490 р. татари напали на Волинь і Холмщину.

Перед небезпекою з боку Москви і Криму знову постало питання про унію між Польщею та Литвою. У 1569 р. унія була укладена в Любліні. За Люблінською унією більша частина України відійшла до Польщі: Галичина, Холмщина, Волинь, Поділля, Брацлавщина, Київщина, Підляшшя. До Великого князівства Литовського відійшли білоруські землі до Вітебську, Орші та Мстиславля. З українських територій до Литви належали Берестейщина і Пінщина. Буковина із середини XIV ст. перебувала у складі Молдови. Закарпаття відійшло до Угорщини. Частину українських територій захопила Московщина: землі над Десною й Сеймом по Остер і Гомель, верхів'я Псла, Ворскли й Дінця, чернігівські і новгород-сіверські землі.

Після укладення Люблінської унії Велике князівство Литовське втратило провідну роль у житті Східної Європи. Українська територія була поділена на шість воєводств: Белзьке, Подільське, Руське, Брацлавське, Волинське й Київське. Кожне воєводство мало свої сеймики й посилало представників до Варшави на великий сейм. Частина воєводств – Київське, Волинське та Брацлавське – залишили статuti Великого князівства Литовського для судочинства й руську мову в діловодстві. На українських землях до середини XVI ст. було встановлено кріпацтво. Православ'я почало переслідуватися. Після Берестейської унії 1596 р. ситуація ще більше погіршилася. Українські землі перетворилися на об'єкт боротьби Литви, Польщі та Московії. З півдня на українські землі здійснювали напади татари і турки. Зупинити цю агресію змогли тільки українські козаки, які створили військову організацію – Запорозьку Січ.

3. ДИПЛОМАТІЯ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ ТА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648–1657 РР.

Запорозька Січ. Засновником Запорозької Січі вважається князь Д. Вишневецький. У 1556 р. на острові Мала Хортиця він з козаками побудував перші укріплення. Запоріжжя стало початком нової державності – козацької демократичної республіки. Запорозька Січ відігравала помітну роль і в міжнародних відносинах – уряди Росії, Туреччини, Венеції, Австрії, Кримського ханства, Франції намагалися встановити із Січчю дипломатичні відносини. Крім Польщі та Росії, козаки підтримували відносини з багатьма європейськими країнами. На зламі XVI–XVII ст. козацтво вступило на міжнародну арену як самостійний суб'єкт.

Талановитим українським дипломатом і державним діячем був П. Конашевич-Сагайдачний. Він використовував потребу поляків у козацькому війську з метою утвердження самостійності Війська Запорозького. На початку XVII ст. в Європі утворилася християнська коаліція, яка передбачала витиснення турків з Європи. П. Сагайдачний і запорозьке військо увійшли до неї.

У 1618 р. розпочалися українсько-перські переговори. Шах Аббас планував набрати на службу 10 тис. запорожців для війни з турками. Але польська влада хотіла уникнути конфлікту з Туреччиною і тому не надала Персії офіційної козацької допомоги. На початку XVII ст. налагоджуються також відносини запорожців із Грузією.

У 1620 р. почалася війна Речі Посполитої з Туреччиною. Завдяки підтримці козаків військові дії склались не на користь

султана, і він був змушений розпочати переговори. Річ Посполита зобов'язувалася заборонити козацькі морські походи. Проте здійснити ці плани не вдалося. Після підписання Хотинської угоди у 1621 р. сила січовиків зростала, морські й сухопутні походи козаки продовжували організовувати. Хотинська битва 1621 р. сприяла зростанню визвольної боротьби балканських слов'ян, кавказьких та арабських народів. В той же час зріс авторитет козацтва в Європі.

У 1624 р. козаки почали втручатися в династичну суперечку в Криму, виступивши як союзники Махмет-Гірея і його брата Шагін-Гірея проти турків. У грудні було укладено угоду з козаками – перший міжнародний договір козацтва XVII ст. За цим договором Шагін-Гірей зобов'язувався втримувати татар від нападів на українські землі, обіцяв надавати козакам військову допомогу. Запорожці обіцяли воєнну підтримку Криму проти Туреччини.

Під час Тридцятилітньої війни, яка відбувалася з 1618 по 1648 рр., шведський король намагався налагодити зв'язки з козацтвом. Однак у 1626 р. це не вдалося, оскільки в Москві не захотіли пропустити шведського посланця в Україну. Тільки у вересні 1631 р. спромоглися прибути шведські посли до запорожців. Але і тоді не вдалося зав'язати козацько-шведські відносини. Водночас налагодилися контакти з іншими державами: від 1631 р. є свідчення про перебування козаків у Сілезії.

Наприкінці Тридцятилітньої війни, у 1645–1646 рр. французьким дипломатам вдалося найняти козацькі підрозділи на службу до свого короля. В березні 1645 р. було підписано угоду про найм на військову службу 88 кінних козаків та 1800 піших. У складі війська принца Конде козаки брали також участь і у взятті іспанської фортеці Дюнкерк. Завдяки своїй військовій організації українське козацтво XVI – середини XVII ст. активно включилося в систему міжнародних відносин.

Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького. Видатний український гетьман Б. Хмельницький був талановитим дипломатом, якому вдалося налагодити зв'язки з Московією, Кримом, Туреччиною, Польщею, Трансільванією, Молдавією, Венецією, Швецією та іншими державами. Він також домогся визнання Української держави як суб'єкта міжнародних відносин.

Україна у Національно-визвольній війні проти Польщі не очікувала підтримки католицьких держав. Тому Б. Хмельницький уклав воєнний союз із Кримом. Але у 1649 р. під Зборовом хан перейшов на бік польського короля. Так само він діяв і у 1651 р. під Берестечком, коли татари залишили поле битви, що призвело до невдачі козацького війська. Хан чітко розумів небажаність для Криму наявності сильної України. Ненадійність союзу з Кримом змусила гетьмана підписати у 1649 р. угоду між Військом Запорозьким і Туреччиною.

Певну роль у дипломатії Б. Хмельницького відігравали Молдова, Валахія і Трансільванія. Ці князівства перебували у васальній залежності від Туреччини. Походи Запорозького війська спочатку восени 1650 р., потім у червні 1652 р. змусили Молдову стати союзником України. З Валахією зв'язки були незначними. З Трансільванією Б. Хмельницький здійснив обмін посольствами з метою укладення воєнного союзу. Незважаючи на це, після 1653 р. Трансільванія, Молдова і Валахія утворили ворожий Україні союз.

У 1653 р. Б. Хмельницький відправив до Швеції посольство для налагодження зв'язків. Але ця спроба виявилася невдалою. Тісніші зв'язки між Україною і Швецією встановилися пізніше, у 1655–1657 рр., коли Швеція воювала з Польщею. У цей же період Україна підтримувала відносини з Бранденбургом.

Відносини з Річчю Посполитою були дуже складними. Наприкінці липня 1649 р. козацькі частини взяли в облогу польське військо в Збаражі, а потім – оточили і головні польські сили під Зборовом. Однак Іслам-Гірей таємно домовився про вигідний для себе мир з Яном Казимиром, і Б. Хмельницький був змушений піти на переговори.

Зборівський договір 7 серпня 1649 р. узаконив існування Гетьманщини. Але поляки не хотіли миритися з умовами цього договору. Після кількох сутичок 18 вересня 1651 р. під Білою Церквою було підписано нову мирну угоду між Військом Запорозьким і Річчю Посполитою. Проте і умови Білоцерківського миру не задовольняли ні населення України, ні поляків. У травні 1652 р. під Батогом козацьке військо розгромило армію Речі Посполитої. 17 серпня до Варшави прибули козацькі послы. Вони намагалися добитися відновлення Зборівської угоди. 31 серпня з ними було відправлено до Чигирина польських емісарів, але Б. Хмельницький відмовився прийняти умови польської шляхти.

Відносини з Московською державою Б. Хмельницький почав налагоджувати, починаючи з 1648 р. Вони мали продовження і у 1649–1653 рр. Цар тривалий час вичікував. Але 1 жовтня 1653 р. Земський собор визнав незалежність від Польщі Війська Запорозького, а вже 8 січня 1654 р. відбулася Переяславська рада. У той самий день В. Бутурлін і Б. Хмельницький повідомили царю Олексію Михайловичу про утворення союзу України і Московії. Остаточне оформлення цього союзу дістало відображення в царських грамотах від 27 березня про збереження прав і вольностей Війська Запорозького, православної шляхти, про володіння гетьманом Чигиринським староством та іншими маєтностями. Всі інші питання відображені у статтях із 11 пунктів від 27 березня 1654 р. Практично цей союз мав форму протекторату – коли

одна держава брала на себе захист територіальної цілісності іншої і здійснювала контроль за її політикою. Умови союзу України з Росією були затверджені у підготовлених українською стороною так званих "Березневих статтях" 1654 р. і в царських грамотах.

Проте союзницькі відносини між Московією та Україною не були довгими. У жовтні 1656 р. Московія та Річ Посполита підписали перемир'я у Вільні. На що Б. Хмельницький був змушений укласти антипольський союз між гетьманською Україною, Шведським королівством і Трансільванським князівством.

4. ГЕТЬМАНЩИНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII–XVIII СТ.

Після смерті Б. Хмельницького наступним гетьманом обрали І. Виговського (серпень 1657–вересень 1659). Для зміцнення свого становища він запевнив царя, що визнає залежність від нього. Однак, незабаром відносини з Московією було розірвано і відновлено союз із Кримом. 16 вересня 1658 р. у Гадячі І. Виговський підписав угоду з представниками Речі Посполитої про входження Київського, Брацлавського і Чернігівського воєводств до складу Польської держави під назвою Великого Князівства Руського. Ця угода викликала незадоволення серед населення України, і гетьман був змушений зректися булави у 1659 р.

Наступним гетьманом стає Ю. Хмельницький (1659–1663). При його обранні з московським царем були укладені статті, які отримали назву Переяславських. Московія оголосила Польщі війну, але зазнала поразки, і Українська держава отримала можливість позбутися протекції Москви. В 1660 р. у Гадячі було підписано нову угоду з Польщею, за якою Україна потрапляла в залежність від Польсько-Литовської держави. Після зречення у 1663 р. Ю. Хмельницьким гетьманства Лівобережна та Правобережна України стали обирати собі гетьманів окремо одна від одної.

Гетьман Правобережжя П. Тетеря (1663–1665) відзначився пропольською політикою, навіть називав Україну польською провінцією. П. Дорошенко (1665–1676) намагався об'єднати всі українські землі. Навпаки, гетьман Лівобережної України І. Брюховецький 22 жовтня 1665 р. підписав у Москві новий договір, який звів автономію України до мінімуму.

На початку 1667 р. Польща уклала з Московією Андрусівську угоду. За її умовами Україна поділялася на дві частини. До того ж на Запоріжжя мали право впливати як Москва, так і Польща. В Україні почалося повстання. Очолив його І. Брюховецький, звернувшись при цьому до Порту й до Криму. Йому вдалося очистити майже все Лівобережжя. На Лівобережжя вступив П. Дорошенко. І. Брюховецького було вбито. П. Дорошенко розбив військо Ф. Ромадановського, але, отримавши звістку про наступ поляків, повернувся на Правобережжя. Наказним гетьманом на Лівобережжі залишився чернігівський полковник Д. Многогрішний (1668–1672), який вступив у переговори з представниками Москви. 6 березня 1669 р. між Д. Многогрішним і царем було укладено нові статті. "Глухівські статті" до певної міри відновлювали автономію Лівобережної України.

У 1686 р. Росія і Польща підписали "Вічний мир", за умовами якого зберігався поділ України між цими державами. Гетьман І. Мазепа (1687–1709) недовіриливо ставився до московсько-польської коаліції. Але він змушений був тривалий час підтримувати політику Петра І. З початком Північної війни відбулися певні зміни у розстановці сил у Європі. У 1708 р. військові дії почалися на теренах України. Це змусило І. Мазепу перейти на бік шведського короля Карла XII. Зносини з майбутніми союзниками почалися ще у 1705 р. Вони велися у таємниці, тому населення України не повірило І. Мазепі, коли той перейшов на бік Карла XII. Після поразки шведів під Полтавою гетьман І. Мазепа шукав притулок у Туреччині, на території Молдови, де біля міста Бендери він помер 21 вересня 1709 р. Після його смерті Петро І взявся за ліквідацію автономії Гетьманщини. Так, він наказав обрати гетьманом Стародубського полковника І. Скоропадського.

Після виборів гетьмана відновлення угоди між Україною і Московською державою не відбулося. Замість цього І. Скоропадський отримав "Решительный указ" від 31 липня 1709 р., за яким козацтво підпорядковувалося російському царю. 29 квітня 1722 р. в Україні, з метою контролю дій гетьмана, було створено Малоросійську колегію. І. Скоропадський помер 3 липня 1722 р., призначивши до виборів нового гетьмана на наказним гетьманом П. Полуботка (1722–1723).

Ставши наказним гетьманом, П. Полуботок намагався захищати автономні права Гетьманщини. Так, у серпні 1723 р. він прибув до Петербурга, де порушив питання про повернення відібраних прав і вольностей козацьких. За це П. Полуботка звинуватили у державній зраді і замучили у Петропавловській фортеці наприкінці 1723 р.

У лютому 1750 р. гетьманом України став К. Розумовський. За часи його правління проводилися загальні з'їзди старшини у Глухові для вирішення важливих питань. У 1764 р. інститут гетьманства було скасовано і влада знову перейшла до Малоросійської колегії на чолі з генерал-губернатором, тобто Україна стала однією із провінцій Російської імперії. У 1781 р. була скасована і друга Малоросійська колегія. Припинила своє існування Гетьманщина. Замість неї утворили три намісництва: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське, які склали Малоросійське генерал-губернаторство. У 1783 р. було скасовано козацький полково-сотенний військовий лад. Як наслідок усіх цих дій царського уряду, політичне життя в Україні завмерло більш як на століття.

5. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ І МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ В ПЕРІОД ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ, УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО, ДИРЕКТОРІЇ УНР ТА ЗУНР

Центральна Рада. 27 лютого 1917 р. в Росії перемогла Лютнева демократична революція. Влада в країні перейшла до Тимчасового уряду, а виконавча влада в Україні переходила повітовим і губернським комісарам. 3 – 4 березня 1917 р. в Києві було організовано Українську Центральну Раду. Її керівником було обрано М. Грушевського. Центральна Рада дотримувалася федералістичної концепції української державності. Формальний федеративний зв'язок з Росією під час війни, яка почалася між УНР і більшовиками, надавав їй внутрішній характер. Тому ця війна не вважалася міждержавним конфліктом і робила неможливою допомогу ззовні. Суверенною державою Україна стала після визнання її німецькою та австро-угорською делегаціями під час підписання угоди у Бресті (1918 р.). Інакше Німеччина і Австро-Угорщина не змогли б підписати мирну угоду з Україною: вона не була б повноцінним суб'єктом міжнародного права. Це визнала і більшовицька Росія у Брестській угоді.

Що ж стосується держав Антанти, то вони сподівалися, що Україна стане їх союзником у війні. У жовтні 1917 р. до Києва прибули французькі представники – генерал Табуї та полковник Перльє. 23 грудня 1917 р. країни Антанти у Парижі підписали англо-французьку конвенцію щодо діяльності на півдні Російської імперії і тим самим зробили крок до визнання Української Народної Республіки. 3 грудня 1917 р. до Києва прибули генерали: англійський – Бартер, французький – Лаєрнь, італійський – Ромеї, японський – Таканачі,

бельгійський – Ріккель, румунський – Коанда та сербський полковник Лентієвич. Усі вони виявили готовність надати Україні військову допомогу, якщо вона продовжить воювати проти держав Четвертного союзу. Тому, коли Україна пішла на підписання мирних переговорів з Німеччиною, держави Антанти анулювали її визнання.

4 грудня 1917 р. Центральна Рада отримала від більшовицького Раднаркому ультиматум під назвою: "Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради". У цьому документі Раднарком не визнавав Центральну Раду як представника всього українського народу; вимагав від неї не пропускати козацькі частини на Дон і Урал; припинити роззброєння радянських військ на теренах України. Якщо ж Центральна Рада не давала згоди на ці вимоги, Росія вважала, що український уряд перебуває у стані війни з Радою як у Росії, так і в Україні. Центральна Рада відхилила цей ультиматум, і у грудні 1917 р. Раднаркомом було ухвалено: "Вважати Раду в стані війни з нами". А вже 5 січня 1918 р. розпочався наступ більшовиків проти Української держави.

Центральна Рада розуміла, що продовжувати війну з Центральними країнами за умов більшовицької агресії неможливо. 2 грудня 1917 р. Росія і Німеччина підписали угоду про перемир'я. Російська делегація прибула у Брест 9 грудня і почала виступати від імені всіх народів Росії, зокрема від українського народу. Український уряд вислав до держав Четвертного союзу ноту протесту. Після цього українську делегацію запросили для участі у переговорах. Українці прибули до Бреста 21 грудня 1917 р. Очолив їх В. Голубович.

Українська делегація вимагала визнання України самостійною державою і приєднання до України Холмщини і Підляшшя та проведення плебісциту у Східній Галичині,

Буковині і Закарпатті. На це не погоджувалася Австро-Угорщина, хоч і не визнавала незалежність УНР. Було прийнято компромісне рішення: за винятком самовизначення Закарпатської України, стосовно інших українських земель підписати таємний договір. Визнання країнами Четвертного союзу УНР як суб'єкта міжнародних відносин було значним досягненням. Для того, щоб укласти мирну угоду, необхідно було офіційно проголосити Україну незалежною державою. Це було зроблено IV Універсалом 9 січня 1918 р.

У ніч з 26 на 27 січня 1918 р. було підписано мирний договір між Україною і державами Четвертного союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина). У Брестському мирному договорі була таємна стаття про поділ Галичини на польську і українську та об'єднання української Галичини в один коронний край. Додатковими умовами Брестського мирного договору передбачені збройна допомога УНР у боротьбі проти більшовиків та позика у сумі 1 млрд крб. Отже, Брестський мирний договір був першою міжнародною угодою УНР.

Центральна Рада 2 березня 1918 р. повернулася до Києва, а 3 березня до міста увійшли німецькі війська. Метою союзників було припинення більшовицького наступу і відновлення в Україні повноважень Центральної Ради. Але послаблення державних інститутів, викликане війною, призводило до хаосу і безладдя. З метою дотримання підписаних угод окупаційна влада вирішила здійснити державний переворот. Адже суть Брестського договору полягала у зобов'язаннях Центральної Ради постачати до Німеччини та Австро-Угорщини продовольство, але вона була неспроможна це забезпечити. 28 квітня 1918 р. Центральна Рада була розпущена за наказом німецького командування.

Українська Держава гетьмана П. Скоропадського.

29 квітня 1918 р. на Хліборобському конгресі гетьманом України обрали Павла Скоропадського. Новий уряд встановив дипломатичні відносини з Німеччиною, Австрією, Швейцарією, Болгарією, Росією, Польщею, Фінляндією, Туреччиною. Завдяки активній зовнішній політиці до України були приєднані нові території.

22 травня 1918 р. для ведення переговорів прибула делегація з Москви, яку очолив Х. Раковський. Головою української делегації був С. Шелухін. Обговорювалися питання кордонів, фінансів, обміну полоненими, економічних відносин. 12 червня підписано попередній мирний договір. У Москві та Петрограді було відкрито українські представництва. Але Росія не визнала право України на території, на яких проживало автохтонне українське населення, і тому у листопаді 1918 р. переговори було припинено.

Враховуючи перебування на території України німецьких військ, П. Скоропадський був змушений проводити пронімецьку зовнішню політику. У Києві діяло німецьке посольство, у Харкові, Катеринославі, Одесі, Миколаєві відкриті німецькі консульства. 24 липня Німеччина ратифікувала німецький мирний договір. З 4 по 17 вересня 1918 р. П. Скоропадський перебував у Німеччині. Під час переговорів німецький уряд погодився сприяти позитивному вирішенню питання Холмщини та Криму.

Що ж стосується відносин з Австро-Угорщиною, то вони були набагато складнішими. Причиною цьому – етнічні українські території. Австро-Угорщина, за Брестською угодою, мала передати Україні частину Холмщини, а також, згідно з таємним протоколом до Брестського договору, східну частину Галичини приєднати до Буковини. Саме тому Австро-Угорщина всіляко намагалася загальмувати ратифікацію

Брестської угоди. Спочатку вона анулювала таємний протокол договору, а потім намагалася впливати на інших членів Четвертного союзу, щоб відтягнути ратифікацію Брестського мирного договору. Проте створити "єдиний фронт" держав Четвертного союзу проти України Австро-Угорщині не вдалося. 15 липня 1918 р. договір ратифікувала Болгарія, 22 серпня – Туреччина. Тільки з Австро-Угорщиною договір залишився нератифікованим.

Уряд П. Скоропадського проводив переговори з Швейцарією, Іспанією, Голландією, Італією, Фінляндією, Данією, Швецією, Норвегією, Грузією, Литвою, Естонією. Українська Гетьманська держава обмінялася посольствами з 12 країнами, її визнали 30 держав світу. Не пішли на встановлення відносин з Україною держави Антанти. Проти виступили Німеччина і Австро-Угорщина. Крім цього, країни Антанти, особливо Франція, виступали за "єдину і неділиму Росію". США і Англія підтримали Францію. 11 листопада 1918 р. було підписано перемир'я, і німецькі солдати стали поступово залишати територію України. США, Франція та Англія не визнали самостійності України. Ситуація в Україні була складною. Німецькі війська, залишаючи територію країни, практично віддавали її більшовикам. У той же час війська С. Петлюри наближалися до Києва.

14 грудня 1918 р. гетьман П. Скоропадський зрікся влади, передавши її урядові, а той, у свою чергу, передав владу Директорії УНР.

Директорія УНР та Західноукраїнська Народна Республіка. 19 грудня 1918 р. Директорія УНР урочисто вступила до Києва, де була відновлена Українська Народна Республіка. Міжнародне становище України значно погіршилося. Посилилося просування більшовицьких військ в Україну.

У грудні 1918 р. в Одесі та інших портах Чорного моря Франція висадила свою армію. Цим вона намагалася запобігти просуванню більшовиків і надати військову допомогу армії А. Денікіна.

Директорія УНР в той час не мала чітко визначених зовнішньополітичних пріоритетів. В. Винниченко бачив майбутнє України у союзі з Москвою, інші – з Антантою. 3 січня 1919 р. Червона армія зайняла Харків, до якого перебрався і український радянський уряд. 22 січня 1919 р. було проголошено Акт Злуки УНР і ЗУНР, а 2 лютого Директорія УНР була змушена залишити Київ і переїхати до Вінниці. Поступово втратила своє значення орієнтація Директорії УНР на Антанту, особливо у квітні 1919 р., коли війська останньої почали евакуацію з території України.

В той час, коли у Наддніпрянській Україні стала діяти Директорія УНР, у Східній Галичині почалася боротьба за українську державність. Західноукраїнські землі до закінчення Першої світової війни входили до складу Австро-Угорської імперії. Напередодні її поразки у війні імператор виступив з маніфестом, у якому обіцяв федеративну форму держави. 19 жовтня 1918 р. було проголошено державу, яка дістала назву Західноукраїнська Народна Республіка.

1 листопада 1918 р. у Львові відбулася безкровна революція, під час якої українські січові стрільці захопили владу в місті. До влади у Галичині у результаті перемоги повстання прийшла Національна Рада. 9 листопада 1918 р. Українська Національна Рада проголосила утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Було створено уряд – Державний Секретаріат, який очолив К. Левицький. До території ЗУНР входили Східна Галичина, Буковина і Закарпаття. 13 листопада Національна Рада проголосила утворення на землях колишньої Австро-Угорської імперії Західноукраїнської Народної Республіки.

Уряд ЗУНР велике значення надавав зовнішній політиці, яка зводилася до двох основних напрямів: відносини із Наддніпрянською Українською Народною Республікою та справа визнання ЗУНР іншими державами, передусім Антантою. Щодо УНР, то головною метою було досягнення державного об'єднання, яке розглядалося, по-перше, як втілення в життя віковичного прагнення українського народу до державної єдності, а по-друге, як засіб об'єднати сили в боротьбі проти експансії Польщі на українські землі. Такі прагнення збігалися з інтересами УНР, бо Директорія УНР теж розраховувала на допомогу галичан у вирішенні власних військово-політичних і державних проблем. Дипломатичні відносини з УНР завершилися підписанням у Фастові 1 грудня 1918 р. передвступного договору, який був схвалений 3 січня 1919 р. Українською Національною Радою у Станіславі. 22 січня на Софійській площі в Києві делегати ЗУНР привселюдно і в присутності представників інших країн обмінялися відповідними грамотами з керівництвом УНР про злуку УНР і ЗУНР.

Значно вагомішим для ЗУНР було завдання домогтися визнання на міжнародній арені. Уже 1 листопада 1918 р. Українська Національна Рада розпочала розсилати телеграфні ноти про утворення Української держави.

26 листопада надіслано дипломатичну ноту президентові США В. Вільсону. Надалі дипломатична активність галичан різко зросла – як із Києвом, Прагою, Будапештом, так і з західними партнерами. І чи не найважливішим завданням було досягти визнання на міжнародній мирній конференції, що саме зібралася в Парижі. Туди виїхала делегація на чолі з В. Панейком, яка спершу входила до складу спільної делегації УНР, а потім усамотійнилась.

Розпочато зав'язування дипломатично-консульських взаємин. Одним із перших відкрито представництво у Києві

(діяло до 22 січня 1919 р.), згодом – у Празі, Відні і Будапешті. Основна частина із 15 дипломатичних осередків ЗУНР була створена урядом уже в екзилі.

ЗУНР встановила дипломатичні відносини з Австрією, Німеччиною, Чехословаччиною, Угорщиною, Югославією, Італією, Ватиканом, США, Канадою, Бразилією.

Але було цілком очевидно, що про рівноправне ставлення великих європейських держав до ЗУНР і УНР говорити не доводиться: домінували геополітичні розрахунки та стратегічні інтереси. В. Винниченко відзначав, що Антанта на той час робила ставку на дві сили: російську білу армію (О. Колчак, А. Денікін) та новостворену Польщу. Зрештою, про ігнорування інтересів ЗУНР і УНР свідчить той факт, що Антанта без них узгоджувала питання про анексію Закарпаття Чехословаччиною, Буковини і Бессарабії – Румунією, обминала українську проблему у відносинах з О. Колчаком.

Тим часом уряд ЗУНР сподівався на міжнародне визнання права на незалежність. Обидві українські делегації майже не мали симпатій на Паризькій мирній конференції. Лише Англія, яку не захоплювали польські плани Франції і яка була зацікавлена у галицькій нафті, протягом короткого часу підтримувала українців. Зрештою, на позицію держав Антанти вплинуло підписання Україною Брестського мирного договору з державами Четвертного союзу, які були її противником. Таким чином, не було несподіванкою, що 25 червня 1919 р. Рада послів Антанти визнала за Польщею право на окупацію Східної Галичини. Проте Рада не погодилася на включення Східної Галичини до складу Польщі, а лише дала можливість полякам правити у краї тимчасово.

Більшовицька Росія, ведучи загарбницьку війну проти Директорії УНР і будучи зацікавленою у встановленні прямого зв'язку з територією Угорщини, де відбувалася революція,

направила двічі, 7 березня і 9 травня 1919 р., уряду ЗУНР пропозиції щодо встановлення союзу з більшовицьким урядом України. Проте умови, що їх висував більшовицький уряд України, означали на практиці при їх прийнятті ліквідацію ЗУНР та включення її до складу більшовицької України і перетворення західноукраїнських земель у плацдарм боротьби за європейську пролетарську революцію. Уряд ЗУНР це розумів і відповіді на пропозиції не дав.

У другій половині 1919 р. значно ускладнилося становище Директорії УНР. Поряд із політичними прорахунками, виною були також упущення в дипломатичній діяльності за кордоном. Значно ускладнилися і відносини Директорії з Антантою. Поряд з об'єктивними причинами (орієнтацією Антанти на "єдину і неділиму" Росію), були й суб'єктивні. Передусім це невдалий склад делегації УНР на Паризькій мирній конференції.

У серпні 1919 р. становище Директорії УНР стало катастрофічним. Вона опинилася у "трикутнику смерті" – між трьома ворогами: Польщею, більшовицькою Росією та денікінською армією. Українська армія зовсім не мала тилу. Антанта тримала Україну в стані блокади, у той же час допомагаючи білим російським арміям. Наприкінці жовтня 1919 р. українські армії майже розпалися. Не маючи військової підтримки, залишки урядів УНР і ЗУНР змушені були шукати порятунку на Заході. Є. Петрушевич разом із своїми прибічниками виїхав до Відня, де сформував уряд ЗУНР у вигнанні. С. Петлюра з Директорією УНР отримав притулок у Варшаві.

На початку 1920 р. Польща окупувала Лемківщину, Посяння, Холмщину, Підляшшя (з 1918 р.), Західну Волинь (з травня 1919 р.), усю Галичину (з липня 1919 р.). С. Петлюра проводив переговори з польським урядом, які завершилися укладенням у Варшаві 21 квітня 1920 р. договору. Замість

визнання права на незалежність України, Польща отримала Східну Галичину, Західну Волинь, Холмщину, Підляшшя і Полісся. Згідно з підписаною 24 квітня 1920 р. військовою конвенцією, перевага теж залишалася за Польщею.

25 квітня 1920 р. розпочався об'єднаний похід в Україну військ Польщі і УНР. Наступ спочатку був успішним, і 6 травня польські війська вступили до Києва. У червні 1920 р. Червона армія розпочала контрнаступ проти польсько-українських військ, який виявився вдалим.

У цих умовах, не без впливу Англії, 3 липня 1920 р. розпочалися таємні польсько-радянські переговори, які відбувалися спочатку під Мінськом, а потім були перенесені у Ригу. З переговорами (від початку вересня 1920 р. до березня 1921 р.) українські дипломати – представник Д. Мануїльський і російські представники В. Баран і Н. Хомин – не змогли усамотієнитись і під тиском Кремля увійшли до спільної російсько-української делегації, яку очолив І. Йоффе.

До латвійської столиці 26 вересня прибула з Відня офіційна делегація ЗУНР на чолі з К. Левицьким. Делегація ЗУНР зробила кілька протестних заяв як до президії конференції, так і до світової преси на захист права східногалицького населення на самовизначення, проти окупації краю Польщею. На першому етапі переговорів ці домагання підтримували й українські дипломати. Однак вимог екзильного уряду ЗУНР задовольнити не вдалося.

Радянська та польська делегації 11 жовтня 1920 р. уклали перемир'я і підписали попередній мир між радянськими державами. Вже 18 березня 1921 р. між Польщею, з одного боку, і Росією та Україною, з другого, був підписаний мирний договір. Сторони зобов'язувалися припинити будь-які військові дії; було анульовано Варшавський договір між Польщею та урядом УНР від 1 квітня 1920 р.; встановлено новий кордон,

за яким західноукраїнські і західнобілоруські землі відійшли до відновленої Другої Речі Посполитої. Цим по суті узаконювалося подальше розчленування і пограбування українських земель.

Новий кордон по річці Збруч 15 березня 1923 р. затвердила Рада амбасадорів у Парижі. У ті ж дні уряд ЗУНР після опублікування антиокупаційного маніфесту самоліквідувався.

Одним з перших декретів РКП(б), після захоплення влади в Україні на початку 1919 р., був декрет про об'єднання збройних сил та матеріальних ресурсів України та Росії. В Україні набували чинності декрети РСФРР. У січні 1920 р. було юридично оформлено угоду про "воєнно-політичний союз". 28 грудня 1920 р. представники РСФРР і представники УСРР підписали "союзний робітничо-селянський договір", який підтверджував пряме підпорядкування ключових сфер життєдіяльності України російським наркоматам.

21 березня 1920 р. Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет створив Народний Комісаріат закордонних справ. На початку січня 1921 р. при уряді РСФРР була утворена українська дипломатична місія, у лютому наступного року вона встановила дипломатичні відносини з Литвою. Щодо відносин з Польщею, то мирний договір з нею було підписано 18 березня 1921 р. у Ризі. У квітні його ратифікували три держави: Росія, Україна та Польща. Остання визнавала Українську соціалістичну радянську республіку. Але Східна Галичина, Холмщина та частина Волині відходили до Польщі, а Наддніпрянська Україна фактично відходила до РСФРР.

Протягом 1921 р. УСРР підписала угоди з Німеччиною, Литвою, Естонією. Проводилися переговори з Чехословаччиною, Італією та Австрією. У листопаді 1921 р. вона приєдналася до багатосторонніх Женевських конвенцій 1864 і 1906 рр., а 1922 р. стала учасником резолюцій Генуезької

конференції. У січні 1922 р. був підписаний договір між Україною і Туреччиною. На початку 20-х рр. XX ст. УСРР уклала або приєдналася до 60 міжнародних договорів, угод.

30 грудня 1922 р. члени делегації РСФРР, УСРР, ЗСФРР, БСРР підписали угоду про створення СРСР. До відання його уряду належало, зокрема представництво Союзу в міжнародних відносинах, ратифікація міжнародних договорів та ін.. У 1923 р. було закрито комісаріат закордонних справ УСРР, замість нього призначався уповноважений представник НКЗС СРСР в Україні. Наступним кроком було припинення діяльності посольств України у Празі, Відні, Берліні, Варшаві. При посольстві СРСР призначався представник України замість ліквідованого посольства УСРР. Після утворення СРСР діяльність на міжнародній арені взяв на себе Народний Комісаріат Закордонних Справ СРСР. Конституція ж СРСР 1924 р. з переліку прав республік вилучила їх права на дипломатичні відносини та укладення договорів з іншими країнами.

Друга світова війна внесла суттєві зміни до зовнішньої політики Радянського Союзу. Було пом'якшено національну політику, проводилися спроби пристосування її до міжнародної системи. Так, 28 січня 1944 р. під час роботи 10-ї сесії Верховної Ради СРСР було ухвалено два закони: "Про утворення військових формувань союзних республік ..." та "Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх зв'язин ...". Ці закони увійшли як поправки до Конституції СРСР. 1 лютого 1944 р. постановою Верховної Ради СРСР Україні у галузі міжнародних відносин було повернено статус, який вона мала до створення СРСР. VI сесія Верховної Ради УСРР 4 березня 1944 р. ухвалила Закон про утворення союзно-республіканського народного комісаріату закордонних справ. Наркомом закордонних справ республіки було призначено письменника О. Корнійчука. В цей день сесія затвердила

закон про утворення Народного Комісаріату оборони УРСР. На посаду наркома оборони було призначено генерал-лейтенанта В. Герасименка. Було розроблено проект положення "Про республіканський Наркомат оборони". Але вже восени 1945 р. генерала В. Герасименка було звільнено з посади командувача Київським військовим округом і переведено на посаду командувача Прибалтійським військовим округом. У 1946 р. Наркомат оборони УРСР отримав назву Військового міністерства УРСР, а з 1953 р. – Міністерства оборони УРСР.

Республіканські НКЗС існували як допоміжні філії, що діяли в суверенних державах. Такий статус держав давав можливість Й. Сталіну використовувати радянські республіки у реалізації своїх планів у зовнішній політиці, в першу чергу, в розв'язанні питань майбутнього їх членства в ООН та вирішення проблем кордонів. Радянський уряд представляв УРСР як незалежну державу, але такою її не визнала жодна з іноземних держав.

Після входження України до ООН подальша розбудова НКЗС УРСР була призупинена. Маючи свій НКЗС, Україна не мала права на власну політику.

По закінченні Другої світової війни почалася так звана "холодна війна". Її початком вважається промова У. Черчілля 5 березня 1946 р. у Вестмінстерському коледжі міста Фултон (штат Міссурі, США). Основними ознаками "холодної війни" стало утворення ворожих військових блоків та гонка озброєнь. У цей час міжнародні зв'язки України контролювались радянським урядом. Після Другої світової війни Й. Сталін почав розподіл сфер впливу у Європі. Вона була розподілена на країни – члени ЄЕС і країни – члени РЕВ.

4 квітня 1949 р. у Вашингтоні представники 12 держав підписали угоду про створення Північноатлантичного пакту. У відповідь на це у Варшаві 14 травня 1955 р. вісім країн

радянського блоку підписали договір, який дістав назву Варшавського. В умовах "холодної війни" СРСР та США почали втручатися в регіональні конфлікти, дуже часто перетворюючи їх на справжні війни. Так сталося у 1950 р. у Кореї, у 1964 р. – у В'єтнамі та у 1979 р. – в Афганістані.

Що ж стосується України, то вже у 50-х рр. XX ст. її представники працювали у 16-ти міжнародних організаціях. УРСР вступила до шести міжурядових організацій. 1954 р. Україна увійшла до Міжнародної організації праці. Того ж року вона стала членом ЮНЕСКО. УРСР була учасником конференцій, програм та різних комісій ООН. Представники України часто обиралися на високі посади в різних органах ООН. У 1947 р. Україна стала членом Економічної комісії Європи. УРСР була однією із держав-засновниць Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1948 р.

13 листопада 1947 р. Україну обрано непостійним членом Ради Безпеки ООН. Як член Ради, Україна входила до складу різних комісій та комітетів. Українські дипломати допомагали стати членами ООН таким країнам, як Угорщина, Албанія, Румунія та Монголія.

УРСР брала участь у ряді міжнародних угод, зокрема договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі і під водою. УРСР підписала Женевські конвенції 1958 р. про територіальне море і прилеглу зону, про відкрите море і континентальний шельф. Але УРСР в ООН завжди виступала з позицій СРСР, і тому її представництво в ООН було нечисленним.

У 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. в Києві відкрили консульства Народна Республіка Болгарія, Польська Народна Республіка, Соціалістична Федеративна Республіка Югославія, Чехословацька Соціалістична Республіка, Німецька Демократична Республіка та Угорська Народна Республіка.

Наприкінці 60-х рр. XX ст. українські підприємства постачали продукцію до 88 країн, у тому числі до Франції, ФРН, Швеції, США, Японії, Австрії, Канади, Норвегії, Англії. На початок 70-х рр. XX ст. УРСР допомагала країнам Азії та Африки в будівництві майже 150 промислових об'єктів. Але зовнішньополітична діяльність України була обмежена.

Навіть М. Горбачов, прийшовши до влади, робив усе можливе для обмеження зовнішньої політики України. Як приклад, можна навести рішення уряду СРСР від 1987 р., згідно з яким Україні дозволялося самостійно торгувати тільки з Австрією. У той же час прибалтійські республіки мали право торгівлі з чотирма північними країнами, а Росія – з сімома.

Наприкінці 80-х рр. XX ст. УРСР входила до складу Економічної і соціальної Ради ООН, була членом Комісії з прав людини, Комітету з природних ресурсів, Комісії соціального розвитку, Комітету з народонаселення та деяких органів ЮНЕСКО і Міжнародної організації праці.

Але навіть після того, як Верховна Рада прийняла 16 липня 1990 р. "Декларацію про державний суверенітет України", і незважаючи на те, що Україна була членом ООН та 15 організацій системи ООН, а також понад 60-ти їх постійних або тимчасових комісій, її делегація навіть не отримала статусу спостерігача на Паризькій зустрічі у верхах НБСЄ в листопаді 1990 р.

Після прийняття Декларації про державний суверенітет, Україна намагалася самостійно налагоджувати зв'язки з іншими країнами. Активну роботу проводило Міністерство зовнішніх зв'язків України. Так, до кінця 1990 р. Україна підписала угоди з Литвою, Латвією, Естонією, Білорусією, Узбекистаном і Казахстаном.

Восени 1990 р., під час проведення 45-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, були проведені переговори з міністрами

закордонних справ Австрії, Канади, Болгарії, Югославії, Чехословаччини, Польщі, Румунії та ін. На початку 90-х рр. Україну відвідали президент США Дж. Буш, прем'єр-міністр Великобританії М. Тетчер та канцлер ФРН Г. Коль. Однак західні лідери під час свого перебування у Києві дали зрозуміти, що вони не вітатимуть розвалу СРСР.

У відносинах з Росією у цей період мали місце певні складнощі. Так, 19 листопада 1990 р. в договорі між УРСР і РРФСР йшлося про визнання і повагу територіальної цілісності Росії – Україною і України – Росією "в нині існуючих рамках кордону СРСР".

27 вересня 1990 р. у Києві відбулася зустріч Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука і Президента Угорської Республіки А. Гьонца, а 13 жовтня вже було підписано Декларацію про принципи та основні напрямки розвитку відносин між Україною та Польщею.

Українська держава засудила агресію Іраку проти Кувейту, а також підтримала врегулювання кризи в районі Перської затоки.

6. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Новий етап у розвитку вітчизняного зовнішньополітичного відомства розпочався з 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України.

У Декларації зазначалося: що Україна "як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій ..." Україна "виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах".

Після прийняття історичного Акту про незалежність України 24 серпня 1991 р. перед вітчизняним Міністерством закордонних справ постали нові відповідальні завдання. Вони вимагали нових професійних підходів, реформування структури МЗС, формування відповідної законодавчої бази.

Як зазначалось в документі "Основні напрями зовнішньої політики України", ухваленому 2 липня 1993 р., з огляду на геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна може і повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні політико-економічної стабільності в Європі.

Відтепер Україна – це тимчасовий учасник Ради Безпеки ООН, учасник понад 100 міжнародних організацій, ініціатор

неформального об'єднання держав ГУУАМ, до якого, крім нашої держави, належать Грузія, Узбекистан, Азербайджан, Молдова, один з ініціаторів Організації Чорноморського економічного співробітництва, котрибутор безпеки в Південно-Східній Європі, Придністров'ї, на Кавказі. Україна, визнана стратегічним та особливим партнером ЄС та НАТО, бере активну участь в інтеграційних процесах у Європі, на Балто-Чорноморському просторі.

Україна встановила дипломатичні відносини з 166 державами світу, має розгалужену сітку дипломатичних та консульських установ (80 у 60-ти державах), уклала і виконує понад дві тисячі міжнародно-правових документів.

Зовнішньополітична діяльність України регулюється національними нормативно-правовими документами, серед яких насамперед:

- Конституція України від 28 червня 1996 р.;
- Основні напрями зовнішньої політики України від 2 липня 1993 р.;
- Концепція (основи державної політики) національної безпеки України від 16 січня 1997 р.;
- Воєнна доктрина України від 19 жовтня 1993 р.;
- Закон України "Про міжнародні договори України" від 22 грудня 1993 р.;
- Закон України "Про правонаступництво України" від 12 вересня 1991 р.;
- Указ Президента № 841/96 "Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин" від 18 вересня 1996 р.;
- Указ Президента України "Про Положення про дипломатичну службу в Україні" від 16 липня 1993 р.;
- Указ Президента України "Про Консульський Статут України" від 2 квітня 1994 р.;

· Розпорядження Президента України "Про Положення про дипломатичне представництво України за кордоном" від 22 жовтня 1992 р.

Згідно зі статтею 106 Конституції України керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави здійснює Президент України. Він представляє країну в міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори України, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях, приймає вірчі грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

Відповідно до Указу Президента України "Про Положення про Міністерство закордонних справ України" від 3 квітня 1999 р., МЗС України як центральний орган виконавчої влади є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України та координації заходів у цій сфері, в тому числі спрямованих на реалізацію стратегічних цілей зовнішньої політики України щодо забезпечення входження України в європейський простір та створення передумов для набуття нею членства в Європейському Союзі (ЄС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

2005 р. залишив помітні віхи в процесі реалізації європейських та євроатлантичних інтеграційних устремлінь України. Це – надання Європейським Союзом Україні статусу країни з ринковою економікою й проведення в Києві Форуму Спільноти Демократичного Вибору.

Згідно з Указом Президента України В. Ющенка від 22 серпня 2005 р. "Про внесення змін до Указу Президента України "Про заходи щодо вдосконалення координації

діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин", МЗС України були надані широкі повноваження щодо координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин Української держави.

21 листопада 2013 року, за кілька днів до саміту у Вільнюсі, Кабінет Міністрів України вирішив призупинити процес підготування до укладання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Це спричинило масові акції протесту в Україні, результатом яких стало усунення Віктора Януковича від влади. Передбачена статтею 111 Конституції України процедура імпічменту не була проведена.

23 лютого Верховна рада поклала виконання обов'язків президента України на свого голову Олександра Турчинова, пославшись на статтю 112 Конституції України. За відповідну постанову проголосували 285 народних депутатів. Ставлячи постанову на голосування, віце-спікер парламенту Руслан Кушулинський зазначив, що цей крок необхідний, оскільки прийняті Верховною Радою закони не можуть набути чинності без підпису президента.

24 лютого відсторонений президент Віктор Янукович залишив Україну і був доставлений на територію Росії.

Росія заявила, що призначення Олександра Турчинова виконувачем обов'язків Президента було неконституційним і ввела війська у Автономну Республіку Крим. Після проведення псевдореферендуму, Росія анексувала Крим і Севастополь. Майже весь світ визнає дії Росії стосовно України незаконними.

25 травня 2014 року пройшли позачергові вибори президента України. Всього у виборах брало участь 23 кандидати. Перемогу в першому турі здобув Петро Порошенко, який набрав 54,7% голосів.

Навесні 2014 проросійські озброєні сили захопили органи влади та відділення міліції в Донецькій та Луганській областях, де створено так звані "Донецьку народну республіку" та "Луганську народну республіку".

Офіційна влада деяких населених пунктів Донецького регіону не збиралася проводити референдум. Однак місцеві жителі і голова територіальної виборчої комісії Андрій Лихацький вимагали організувати голосування. В результаті цього, 6 травня 2014 року в м. Моспине був відкритий штаб з підготовки до референдуму.

Так звана "Донецька Народна Республіка" була проголошена в межах території Донецької області від 7 квітня 2014 року та "Луганська Народна Республіка" була проголошена в межах території Луганської області 27 квітня 2014 року. Терористичні республіки були проголошені в ході масових протестів проти нового уряду країни, яке прийшло до влади в результаті Євромайдану.

12 травня 2014 року, після референдуму про самовизначення, який відбувся того ж дня, і на підставі декларації про суверенітет від 7 квітня, була проголошена незалежність так звані "ДНР" та "ЛНР". Незалежних спостерігачів на референдумі не було, ні ОБСЄ, ні Рада Європи своїх представників не звернули, оскільки в таких випадках їх запрошує офіційний уряд. Росія теж не направила офіційних спостерігачів. На референдуми не приїхали і російські депутати. Громадський контроль на голосуванні здійснювали журналісти, в тому числі іноземні, в кількості 470 чоловік. При цьому в Луганській області в якості неофіційних спостерігачів були присутні громадяни Канади.

13 квітня 2014 року у Донецькій області розпочато антитерористичну операцію (АТО) з метою зупинити терористів

і сепаратистів. На боці України воювали силовіки, Національна гвардія та добровольці, на боці сепаратистів – збройні сили Росії, добровольці з Росії та інших країн. Ситуацію ускладнювало те, що Україна не контролювала значну частину державного кордону з Росією, тому терористи регулярно отримували підкріплення з-за кордону.

ЄС, США, Японія, Канада, Австралія та деякі інші країни почали вводити санкції проти російських політиків і олігархів, які причетні до ескалації конфлікту. Збиття Боїнга 777 біля Донецька 17 липня ще більше загострило ситуацію. Міжнародне розслідування встановило, що літак збитий зенітним ракетним комплексом "Бук" російського виробництва. Незалежні дослідники стверджують, що ЗРК "Бук" належав 53-й зенітній ракетній бригаді з Курська (Російська Федерація). 24 травня 2018 року влада Австралії та Нідерландів офіційно звинуватили Росію в катастрофі літака.

Водночас українські збройні сили поступово відновлювали контроль над Донеччиною та Луганщиною, аж доки після Дня Незалежності України російські війська вже відкрито не почали переходити кордон та окупувати українську територію. Так, 25–28 серпня російські терористи зайняли Новоазовськ — порт на Азовському морі, який розташований за 44 км від Маріуполя.

18 серпня 2014 року, в ході запеклих боїв, українські силовіки, що значною частиною складалися з добровольчих батальйонів, увійшли в Іловайськ. Вони змогли взяти під свій контроль частину міста, однак після заходу значних сил регулярних російських військ 23–24 серпня у тил українського угруповання з території Російської Федерації, а також через дезертирство окремих українських підрозділів, іловайське угруповання опинилося в оточенні. У ніч з 28 на 29 серпня Володимир Путін звернувся до "сил ополчення" із закликом

відкрити гуманітарний коридор для українських військових, що опинилися в оточенні.

29 серпня о 6:00 ранку російський офіцер прибув до села Многопілля і повідомив українській стороні, що вихід має відбуватися без зброї. Командувач українським угрупованням проігнорував цю вимогу, покладаючись на раніше досягнуті домовленості. О 8:15 українські військові організовані колонами почали рух з міста за попередньо домовленими з російською стороною маршрутами. Спершу українські колони безперешкодно рухалися повз російські укріплені позиції, проте через деякий час російські війська відкрили вогонь, розстрілявши колони на марші.

Значні втрати українських сил унаслідок оточення під Іловайськом, загроза захоплення Маріуполя та прориву російських сил до Запорізької області й Криму змусили керівництво України шукати шляхи до мирного врегулювання конфлікту. У Мінську розпочала роботу переговорна група за участю представників України, ОБСЄ, Росії, "ДНР" і "ЛНР". 5 вересня підписано Мінське перемир'я – угоду про тимчасове припинення вогню. Однією з умов припинення вогню з боку сепаратистів і Росії був Закон про "Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей", який Верховна Рада України ухвалила 16 вересня 2014 року, в один день із ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

17 березня 2015 року схвалила звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ про порушення прав і свобод людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі. Витяг з постанови:

"У лютому 2014 року Російська Федерація розпочала сплановану збройну агресію проти України, окупувавши частину

суверенної території нашої держави – Автономну Республіку Крим та місто Севастополь. Намагаючись здійснити незаконну анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя і змінити статус окупованої частини території України, Російська Федерація організувала та провела у березні 2014 року незаконний "референдум" і штучно створила незаконні та підконтрольні їй місцеві органи влади.

Сьогодні Російська Федерація продовжує збройну агресію проти України у частині Донецької та Луганської областей шляхом вчинення збройних нападів на територію України, пересилання через українсько-російський державний кордон воєнізованих формувань, зброї і військової техніки, підготовки та направлення терористів.

Агресія Російської Федерації проти України є грубим порушенням загальновизнаних норм та основоположних принципів міжнародного права, нехтуванням міжнародних зобов'язань, взятих Російською Федерацією за Статутом ООН, Гельсінським Заключним Актом НБСЄ та іншими міжнародними договорами і домовленостями.

Особливу зухвалість цим порушенням надає статус Російської Федерації як постійного члена Ради Безпеки ООН, на якого відповідно до статті 24 Статуту Організації покладено першочергову відповідальність за підтримання міжнародного миру й безпеки.

Згідно з нормами міжнародного права держава-окупант зобов'язана поважати діючі на окупованій території закони держави-власника, у тому числі забезпечувати дотримання прав людини.

Сьогодні весь світ є свідком того, що тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя призвела до масштабних і системних порушень прав і свобод людини на Кримському півострові.

Окупаційна влада Російської Федерації та керовані нею незаконні органи, створені на тимчасово окупованій території, порушують захищені міжнародними нормами права осіб, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Під вигаданими приводами підконтрольні Російській Федерації незаконні органи, створені на тимчасово окупованій території, переслідують та залякують людей, які насмілилися відкрито висловлювати незгоду із збройною окупацією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, псевдореферендумом у березні 2014 року та незаконною анексією Кримського півострова."

Значним досягненням української дипломатії стало підписання безвізового режиму між Україною та Європейським союзом – статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 р. Підписання угоди про безвізовий режим України з ЄС відбулося у Страсбурзі 17 травня 2017 р., за присутністю президента України П. Порошенка та голови Європейського парламенту А. Таяні.

Безвізовий режим дозволяє громадянам України перебувати на території країн ЄС не більше 90 днів протягом будь-якого 180-денного періоду. Безвізовий режим дає право на відвідування культурних та спортивних заходів, журналістські подорожі, короткострокове навчання та обмін досвідом. Водночас, безвізовий режим не дає права на роботу в країнах ЄС, у тому числі, короткострокову. Безвізовий режим також не дає права на постійне проживання в країнах ЄС. Для цього, як і раніше, потрібно оформити спеціальну національну візу або дозвіл на проживання

18 січня 2018 р. Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому закон про реінтеграцію Донбасу.

30 квітня 2018 р. Президент Петро Порошенко оголосив про завершення антитерористичної операції в Донбасі і старт Операції Об'єднаних Сил. Незважаючи на зміну АТО на ООС, ситуація на Донбасі істотно не змінилася – бойовики традиційно обстрілюють позиції українських військових, ті стріляють у відповідь.

Драматичні події, що сталися 25 листопада 2018 р. в районі Керченської протоки і спорудженого Росією мосту через нього, які багато хто називає "Азовською кризою", спровокували великі зміни в житті країни. А саме – введення воєнного стану. Режим воєнного стану вперше в історії, почав діяти в десяти регіонах України з 14:00 26 листопада 2018 р.. Він поширився на Вінницьку, Донецьку, Запорізьку, Луганську, Миколаївську, Одеську, Сумську, Чернігівську, Харківську та Херсонську області. І там внаслідок цього сталися певні зміни. Як і планувалося, дію воєнного стану продовжувати не стали. Через 30 днів, 26 грудня о 14:00, президент Петро Порошенко під час засідання РНБО оголосив про його завершення.

15 грудня 2018р. Об'єднавчий собор, що зібрався у Софійському Соборі в Києві створив Українську Помісну Автокефальну Православну Церкву і її предстоятелем обрав митрополита Епіфанія (Сергія Думенка).

В Об'єднавчому соборі взяв участь 41 архієрей Київського патріархату, 12 – Автокефальної церкви, 10 – Московського патріархату, серед яких митрополит Симеон і митрополит Софроній. Очолив собор Української православної церкви представник Вселенського патріархату митрополит Галльський Еммануїл.

24 січня 2019 р. Колегія Оболонського районного суду Києва заочно визнала екс-президента Віктора Януковича винним у державній зраді та пособництві в агресивній війні, відхиливши статтю "пособництво в умисних діях, вчинених з метою зміни меж території та державного кордону", і визначила йому покарання у виді 13 років позбавлення волі.

Суд визнав В. Януковича винним за статтею "Державна зрада". Також суддя оголосив, що сторона обвинувачення довела, що Віктор Янукович сприяв Росії у веденні агресивної війни проти України. Водночас суддя зазначив, що слідство не довело, що В. Янукович діяв з метою сепаратизму, намагаючись змінити державний кордон, тому за статтею "Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України" його визнали невинним. Заочне засудження передбачає, що Віктора Януковича відправлять у колонію, коли вдасться його затримати.

31 березня і 21 квітня 2019 року проводилися сьомі чергові президентські вибори. Вони проводилися в два тури. Перший тур виборів, відповідно до постанови Верховної Ради, пройшов 31 березня 2019 року. Центральна виборча комісія офіційно встановила результати виборів президента України на засіданні 7 квітня та оголосила повторне голосування 21 квітня 2019 року.

Таким чином, за Володимира Зеленського проголосували 30,24% виборців, за чинного главу держави Петра Порошенка – 15,95% виборців.

21 квітня 2019 р. в Україні пройшов другий тур чергових президентських виборів, на яких Володимир Зеленський набрав 73,22% голосів виборців, а його суперник діючий Президент Петро Порошенко – 24,45%. Явка виборців склала 18 491 837 чоловік, тобто 61,37%. 20 травня 2019 р. у Верховній Раді відбулась інавгурація шостого Президента України Володимира Зеленського.

Одним із перших рішень президента Володимира Зеленського є розпуск Верховної Ради восьмого скликання і призначення дострокових виборів. Про це він оголосив одразу з трибуни парламенту під час своєї інавгураційної промови.

21 травня 2019 року В. Зеленський постановив указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів. Конституційний суд України визнав конституційним указ президента. За таке рішення проголосували 11 суддів КС, проти – 5. Таким чином, дострокові парламентські вибори відбулися 21 липня 2019 року.

27 травня 2019 року Володимир Зеленський уперше в статусі голови держави побував на фронті. Він відвідав Станицю Луганську та Щастя. За результатом зустрічі В. Зеленський заявив, що побутові умови військовим необхідно поліпшити.

9 грудня 2019 року у Парижі відбулися переговори лідерів України Володимира Зеленського, Німеччини Ангели Меркель, Франції Еммануеля Макрона та Росії Володимира Путіна.

За підсумками переговорів лідери України, РФ, Німеччини та Франції погодили комюніке, яке передбачає, зокрема, припинення вогню на Донбасі й обмін полоненими. В документі вказуються конкретні терміни – обидва пункти мають бути втілені в життя ще до кінця поточного року.

Крім того, сторони домовилися про розведення сил на трьох додаткових ділянках. На яких саме – поки невідомо. За словами Зеленського, він дав вказівку начальнику Генштабу Руслану Хомчаку підготувати для цього "три найпростіші точки, які допоможуть гуманітарному напрямку та які не є небезпечними". Погоджувати ділянки буде контактна група

в Мінську. Завершитися розведення має до кінця березня 2020 року. Також учасники переговорів у Мінську мають 30 днів, аби знайти ділянки, де мають відкрити нові пункти перетину лінії розмежування на Донбасі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Семінарське заняття

1. Міжнародні відносини Київської Русі та Галицько-Волинської держави.
2. Участь України в міжнародних подіях періоду Національно-визвольної війни 1648–1657 рр.
3. Дипломатія Української Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР та ЗУНР.
4. Зовнішня політика України на сучасному етапі. Проблеми і перспективи розвитку.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Зовнішня політика Київської держави у IX–X ст.
2. Дипломатія князя Святослава (X ст.)
3. Зовнішня політика Київської Русі за правління Володимира Святославича.
4. Зовнішня політика Київської Русі часів Ярослава Мудрого.
5. Відносини Галицько-Волинської держави з країнами Європи.
6. Україна в контексті дипломатичних відносин Московської держави і Кримського ханства (кінець XV – середина XVI ст.).
7. Дипломатичні відносини Запорозької Січі з Польщею, Московією та Туреччиною.
8. Українське козацтво – об’єкт російської й турецької дипломатій (XVIII ст.).
9. Міжнародні зв’язки України під час національно-визвольної війни 1648–1657 рр.
10. Міжнародні відносини Української держави періоду «Руїни».
11. Зовнішня політика І Мазепи.
12. К. Розумовський та його зовнішня політика.
13. Європейська дипломатія і Україна в період наполеонівських війн.
14. Центральна Рада й держави Четвертного союзу. Брестський мир.
15. Зовнішньополітичний курс гетьманської держави П. Скоропадського.
16. Міжнародна політика Директорії УНР.
17. Становлення дипломатичної служби та зовнішньої політики ЗУНР.

18. Україна на Паризькій мирній конференції 1919 р.
19. Українсько-польський союз і радянсько-польська війна 1920 р.
20. Україна та ООН. Історія взаємовідносин.
21. Україна і НАТО.
22. Україна та Євросоюз.
23. Україна – без’ядерна держава.
24. Україна та Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ).
25. Відносини України з Міжнародним валютним фондом.
26. Взаємини України з державами СНД (1990–1999 рр.)
27. Українсько-російські взаємини у кінці XX ст. – на початку XXI ст.
28. АТО і війна на Сході України.
29. Відносини України і США на початку XXI ст.
30. Безвізовий режим в Україні: проблеми і перспективи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Вперше дипломатичні договори з Візантією уклад київський князь:

1. Мстислав Володимирович.
2. Ярослав Мудрий.
3. Святослав Ігорович.
4. Володимир Великий.

2. Найбільшу кількість династичних шлюбів у Київській Русі укладено за часів правління:

1. Святослава Ігоровича.
2. Володимира Великого.
3. Ярослава Мудрого.
4. Володимира Мономаха.

3. Галицько-Волинський князь Данило Галицький прийняв васалітет від золотоординського хана у:

1. У 1340 р.
2. У 1245 р.
3. У 1439 р.
4. У 1241 р.

4. Оберіть унію, яка стала першим кроком на шляху інтеграції Литви і Польщі:

1. Кревська.
2. Люблінська.
3. Берестейська.
4. Городельська.

5. Визначте, з перетворенням якого князівства на литовську провінцію закінчується українська автономія:

1. Галицько-Волинського.
2. Київського.
3. Чернігівського.
4. Новгород-Сіверського.

6. Вкажіть, яка з названих уній проголосила утворення Речі Посполитої:

1. Кревська.
2. Люблінська.
3. Городельська.
4. Берестейська.

7. Оберіть хронологічні рамки існування Гетьманщини:

1. 1649–1783 рр.
2. 1648–1657 рр.
3. 1569–1678 рр.
4. 1649–1790 рр.

8. Вкажіть назву договору укладеногоу 1649 р., який вперше підписаний Гетьманщиною як самостійною державою:

1. Гадяцький.
2. Білоцерківський.
3. Переяславська угода.
4. Зборівський.

9. Вкажіть рік обрання Б. Хмельницького гетьманом:

1. 1648 р.
2. 1654 р.
3. 1657 р.
4. 1669 р.

10. Переяславський договір був підписаний у:

1. 1648 р.
2. 1651 р.
3. 1654 р.
4. 1657 р.

11. Згідно з "Березневими статтями» 1654 р. Україна входила до складу Російської держави:

1. На правах автономії.
2. На правах інших російських провінцій.

3. Як колонія.
4. На умовах незалежності.

12. Затвердив розподіл України на Лівобережну і Правобережну наступний документ:

1. Гадяцький договір.
2. Андрусівський договір.
3. Вічний мир.
4. Переяславський договір.

13. Вкажіть держави, які уклали "Вічний мир":

1. Україною і Польщею.
2. Росією і Польщею.
3. Туреччиною і Росією.
4. Польщею і Туреччиною.

14. Автономію України у складі Російської держави обмежував наступний договір:

1. Гадяцький 1658 р.
2. Переяславський 1659 р.
3. Московський 1665 р.
4. Вічний мир 1686 р.

15. Вкажіть останнього гетьмана Гетьманщини:

1. П. Скоропадський.
2. І. Виговський.
3. К. Розумовський.
4. П. Дорошенко.

16. Правобережна Україна відійшла до Росії:

1. У 1790 р.
2. У 1793 р.
3. У 1795 р.
4. У 1812 р.

17. УНР підписала Брестський мир:

1. 27 грудня 1917 р.
2. 27 січня 1918 р.

3. 7 листопада 1918 р.

4. 9 лютого 1918 р.

18. Утворення Української Народної Республіки проголошено:

1. 23 червня 1917 р.

2. 16 липня 1917 р.

3. 20 листопада 1917 р.

4. 22 січня 1918 р.

19. Оберіть дату підписання "Ризького мирного договору":

1. 2 вересня 1920 р.

2. 18 березня 1921 р.

3. 15 липня 1922 р.

4. 14 січня 1919 р.

20. Юридичне оформлення СРСР відбулося:

1. У 1920 р.

2. У 1922 р.

3. У 1924 р.

4. У 1928 р.

21. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР відбулося:

1. 1 вересня 1939 р.

2. 17 вересня 1939 р.

3. 1 листопада 1939 р.

4. 15 листопада 1939 р.

22. Територія України повністю звільнена від німецько-фашистських загарбників:

1. У січні 1944 р.

2. У жовтні 1944 р.

3. У травні 1945 р.

4. У вересні 1945 р.

23. Прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України відбулося:

1. 1 червня 1990 р.
2. 16 липня 1990 р.
3. 24 серпня 1991 р.
4. 28 червня 1996 р.

24. Вкажіть День Конституції України:

1. 28 червня 1996 р.
2. 26 липня 1996 р.
3. 16 серпня 1997 р.
4. 1 січня 2006 р.

25. Всенародний референдум стосовно підтвердження Акту про незалежність України відбувся:

1. 24 серпня 1991 р.
2. 1 грудня 1991 р.
3. 15 березня 1992 р.
4. 27 березня 1994 р.

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

№ 1

Договір київського князя Олега з візантійським імператором (911 р.)

"Згідно з другою угодою, що відбулась при тих же цезарях, Льві й Олександрові, ми, (мужі) від народу руського – Карл, Інгельд, Фарлаф, Вермуд, Рулав, Гуди, Руальд, Карн, Фрелав, Руар, Актеву, Труан, Лідул, Фост, Стемид, – послані від Олега, великого князя руського, і всіх, що є під рукою його, світлич бояр, до вас, Льва, і Олександра, і Костянтина, великих за волею божою самодержців, цесарів грецьких, для збереження і на засвідчення дружби, яка од багатьох літ була межі християнами і руссю, за бажанням наших князів і за [їхнім] велінням, і від усіх, що є під рукою його, [Олега], сущих русів. Наша світлість, більше від інших за волею божою хочаючи зберегти і засвідчити таку дружбу, яка бувала межі християнами і руссю, багато разів насправді прагнули не лише просто на словах, а на письмі і з клятвою твердою, клявшись оружжям своїм, дружбу таку засвідчити і утвердити по вірі і по закону нашому. Глави (угоди), які ми, отже, взяли на себе по божій вірі і дружбі, суть такі:

По першому слову змиримся з вами, греки, дружимо один з одним від усієї душі і призволення, а ми не дамо, наскільки наша воля, статися ніякому обману чи злочинів од тих, що перебувають під рукою наших світлич князів, і подбаємо, наскільки (наша) сила, щоб зберегти з вами, греки, на подальші літа і назавжди дружбу не мінливу й бездоганну, яку ми засвідчуємо проголошенням і написанням з клятвою. Так само й ви, греки, бережіть таку ж дружбу, не звабливу й непорушну, до князів світлич наших руських і до всіх (людей), що є під рукою світлого князя нашого, завжди і в усі літа.

А про справи щодо злочинів, які можуть статися, урядимося так:

(Злочин) нехай настільки явно буде доведений доказами, щоб (судді) мали віру до цих доказів; а коли вони йому, (доказові), будуть не йняти віри, нехай не клянеться та сторона, яка прагне, щоб (доказові) не вірили; а коли поклянеться (позивач) по вірі своїй – буде (такою) кара, якою й виявиться провина.

Про це: **якщо хто уб'є, християнина русин чи християн] русина, нехай умре там, де вчинить вбивство. Якщо ж утече той, що вчинив вбивство, [і] якщо є якщо є він імущим, то (ту) частину (майна) його, котра його буде по закону, хай візьме родич убитого; але й жона убивці хай має стільки, скільки належить (їй) по закону; якщо ж той, що вчинив вбивство і втік, є не імущим, хай буде він під судом, поки не знайдеться, і тоді хай умре.**

Якщо ж ударить (хто кого) мечем або поб'є яким-небудь знаряддям, то за удар або побої нехай дасть п'ять літр (літра – основна одиниця римської та візантійської монетної системи (327,45 грама) срібла по закону руському; якщо ж той, хто так вчинив, буде не імущим, хай дасть, скільки може, і хай зніме із себе (потерпілому) навіть ту саму одягу свою, у якій він ходить, а про решту (суми) нехай поклянеться по своїй вірі, що (ніхто) інший ніяк (не може) допомогти йому; після цього за провину хай (більше) не стягують.

Про це: якщо украде русин що-небудь у християнина чи, навпаки, християнин у русина, і злодій буде спійманий у той час, коли вчинить крадіжку, тим, хто втратив що-небудь, (та) якщо спиратиметься він, крадіжку чинячи, і буде вбитий, хай не карають за смерть (його) ні християни, ні руси, але ще нехай забере своє той, який (це) втратить. А якщо віддасться в руки крадій, нехай буде він узятий тим же, у кого буде украдено,

і зв'язаний буде, і віддасть те, що посмів вкрасти, однак віддасть потрібно.

Про це: якщо ж хто, чи русин християнинові, чи християнин русинові, завдаючи муки, вчинить грабіж або явно насильно візьме що-небудь у другого, хай верне потрібно.

Якщо викинутий буде човен вітром великим на чужу землю, і якщо він знайдений буде нами, русами, то якщо хто збереться спорядити човен з добром своїм і відіслати назад у землю Християнську, ми проведемо його крізь усяке небезпечне місце, доки (не) прибуде він у безпечне місце. Якщо ж такий човен, чи бурею, чи земною переполоною задержаний, не може добратися до своїх місць, то ми, руси, допоможемо гребцям того човна і допровадимо (туди) з куплею їх по-здорову. Якщо це станеться поблизу землі Грецької і якщо приключиться така сама біда човну руському, то ми, (греки), проведемо його в Руську землю; і хай продають (руси) товар того човна; і якщо може (хто) продати що з човна, (то) ми, (греки), виволочимо їм (товар). А коли ми, руси, прийдемо в Греки чи для торгівлі, чи з посольством до цезаря вашого, то ми, (греки), пропустили з честю їх (і) проданий товар човна їхнього. Якщо ж приключиться кому з того човна в ньому убитим бути, або побитим бути нами, русами, або взято (буде з човна) що-небудь, то хай ті, що це вчинили, зазнають названої раніш кари.

Про цих: якщо полоняник з обох країн задержується чи русами, чи греками, проданий в ту (їхню) країну, і якщо знайдеться чи русин, чи гречин, що викуплять і вернуть викуплену особу в свою країну, то (хай) візьмуть ті, які (раніше) його, (полонянка), купили, (сплачену) ціну його або (те) візьмуть за нього, що вважається на торзі на (той) день ціною челядина. Так само якщо з війська взятий буде (русин у полон) тими ж греками, то хай же повернеться він у свою країну і (хай) оддана буде (та) ціна його, як уже сказано, що й на торзі.

Коли ж потрібно (цезареві вашому) на війну йти і якщо виникне вам потреба (в людях), а ці, (руси), захотять віддати честь вашому цезареві, – то коли в будь-який час скільки їх (не) прийде і схочуть вони остатись (на службі) у цесаря вашого своєю волею, – нехай вони будуть (там).

Про полонення русами (тих), які часто прибувають із якої-небудь країни в Русь і яких продають в Християни, а також іще і про полонених християн, які часто з якої-небудь країни прибувають в Русь, – цих (нехай) продають по двадцять золотих (золотий – золота римська, згодом візантійська монета, основна грошова одиниця (4,55 грама, 1/72 фунта), і хай прибудуть вони в Греки.

Про це: якщо украдений буде челядин руський, або втече, або насильно проданий буде і жалітися стануть руси, – хай підтвердиться це челядином, (і) нехай заберуть вони його в Русь; також і купці, якщо вони втратили челядина і жаліються, – нехай позивають (через суд) і, знайшовши його, нехай заберуть; якщо ж який-небудь місцевий (житель) не дасть учинити цей розшук, – хай буде він винуватим.

Про русів, що служать у Греках у християнського цесаря. Якщо хто (з них) помре, не розпорядившись своїм майном, чи також своїх (тут) не матиме, хай верне (цесар) майно (його) найближчим родичам в Русь. Якщо ж (русин) учинить заповіт, – той візьме спадок його, кому він напише успадкувати майно; хай успадкує його (хто-небудь) із русів, що (тут) торгують, (чи хто) з різних (людей), що прибувають (із Русі) в Греки і надовго (тут) залишаються.

Якщо злочинець (не) повернеться в Русь, – хай жаліються руси християнському цезареві і (нехай) схоплять такого і повернуть насильно в Русь. Це ж усе нехай роблять руси грекам, якщо де-небудь станеться таке (саме).

На підтвердження ж і непорушність (миру, що має) бути межі вами, християнами, і (нами), руссю, цей мирний договір

учинили ми, (руси), і ви, оба (цесарі), новим написанням на двох хартіях, – цесаря вашого і своєю рукою, (а цесар) присягальним чесним хрестом і святою єдиносущной трійцею єдиного істинного бога вашого засвідчив (свій договір) і дав нашим послам. Ми ж клялися цесарю вашому, од бога сущому, яко божому створінню, по закону і за звичаєм народу нашого, не переступати ні нам, ні іншому (кому) із країни нашої встановлених глав договору про мир і дружбу. І це написання дали ми обом цезарям вашим для підтвердження, що договору цьому бути на закріплення і засвідчення існуючого між нами миру, місяця вересня в другий (день), а в індікт (індикт – візантійське літочислення 15-річними періодами. Розпочинається 1 вересня. Визначається поділом дати від "сотворіння світу" на 15. Залишок, включаючи число 15, і буде індіктом) п'ятнадцятий, у рік (від) сотворіння світу 6420".

Овсій І. О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 р.). К.: Либідь, 2002. С. 14–17.

№ 2

Білоцерківський договір (18 вересня 1651 р.) (Витяги)

Через те, що Військо його королівської милості Запорозьке з гетьманом і всією старшиною своєю визнали себе підданими його королівської милості і республіки, то, приносячи належну Господу Богу подяку за припинення і відхилення внутрішнього кровопролиття, яке досі тривало, ми, комісари, постановляємо:

1. Дозволяємо і призначаємо організувати реєстрове військо в числі двадцяти тисяч чоловік. Це військо гетьман і старшина повинні набра-ти і записати в реєстр, і вони мусять перебувати тільки в маєтках його королівської милості, що містяться у воєводстві Київському, не маючи нічого до

воєводств Брацлавського і Чернігівського. А маєтки шляхетські мусять лишатися вільними, і в них реєстрові козаки ніде не повинні лишатись; а хто лишиться реєстровим козаком у числі двадцяти тисяч, той з маєтків шляхетських, які містяться у воєводствах Київському, Брацлавському і Чернігівському, також у маєтках його королівської милості, мусить переселитись у маєтки його королівської милості у воєводстві Київському, туди, де буде розташовано військо його королівської милості запорозьке; а хто бувши реєстровим козаком, буде переселятися, кожний такий матиме право продати своє майно без ніякої перешкоди з боку панів, а також старост і підстарост.

2. Вищезгадана організація двадцятитисячного реєстрового війська його королівської милості мусить починатися протягом двох тижнів від цього числа, а закінчитися до свят різдва. Реєстр цього війська за власноручним підписом гетьмана мусить бути відісланий до його королівської милості, і копія його вписана в книзі гродській київській. В цьому реєстрі ясно мусять бути записані реєстрові козаки в кожному місті по іменах і прізвисях, і загальне число їх не повинно становити більше двадцяти тисяч; а які козаки будуть включені в реєстри, ті повинні лишатися при давніх звичайних своїх правах; ті ж, які не будуть включені в реєстр, мусять лишатися, як і раніш, у звиклому послушенстві, приписаними до замків його королівської милості.

4. Обивателі воєводств Київського, Брацлавського і Чернігівського, а також і старости самі особисто і через своїх урядників можуть вступати у володіння своїми маєтками і одразу брати під свою владу всі доходи, корчми, млини і судочинство; проте саме збирання податків з селян повинні відкласти до вищезгаданого строку, призначеного для закінчення реєстрів, щоб обрані в реєстр козаки тим часом переселились,

а лишилися тільки ті, що належать до стану селян. Те саме мусить бути і в маєтках його королівської милості, поки не буде вже відомо, хто лишається на правах козацьких, а хто приписаний до замка і підлягає селянським повинностям.

5. Чигирин на основі привілею його королівської милості мусить лишатися при гетьмані. Як теперішній гетьман, благородний Богдан Хмельницький, призначений і затверджений привілеєм його королівської милості, так і на наступні часи гетьмани повинні перебувати під старшинством і владою гетьманів коронних і мусять бути затверджувані привілеями.

Кожний з них, стаючи гетьманом, повинен дати присягу у вірноподданстві його королівській милості і Речі Посполитій. Всі полковники і старшини мусять призначатися за поданням гетьмана його королівської милості запорозького.

6. Релігія грецька, яку сповідає Військо королівської милості Запорозьке, також собори, церкви, монастирі і колегіум Київський, повинні лишатися при попередній свободі, згідно з стародавніми правами. Якщо хто під час колишніх заколотів випросив у власність якийсь маєток церковний або належний духовенству, то таке право власності ніякої чинності мати не може.

Хрестоматія з історії Української РСР. К.: Радянська школа, 1959. Т. I. С.276–277.

№ 3

**"Статті Богдана Хмельницького",
стверджені царем і боярською думою,
які визначали становище України**

в складі Російської держави (27 березня 1654 р.)

Бють чолом великому государеві цареві і великому князеві Олексію Михайловичу, всеї Великої і Малої Росії самодержавцеві і многих держав государеві й обладателеві піддані

його царського величества Богдан Хмельницький гетьман Запорозького війська і весь мир християнський російський, аби його царське величество пожалував їх тим [дав їм те], про що битимуть чолом [проситимуть] посланники їх, а вони його царському величеству служитимуть вівіки в усім що їм государ повелить.

1. Щоб по містах урядники були обрані з людей того гідних, будуть вони повинні підданими царського величества правити, і всякі доходи по правді віддавати до казни. А то тому, що воєвода царського величества, приїхавши, почав би права їх ламати і якісь устави заводити, і то було б [Українцям] прикро; а як будуть старшими місцеві, свої люди, то вони будуть поводитися згідно з місцевими правами.

Що до сеї статті царське величество пожалував – велів бути по їх прошенню. Мають по містах бути урядниками війти, бурмистри, райці, лавники, і доходи всякі грошові і хлібні збирати на царське величество і віддавати до государевого скарбу тим людям, котрих пришло царське величество. І ті прислані люде, котрих царське величество пришло до того збору грошей, мають доглядати зборщиків, щоб робили по правді.

2. Писареві військовому по милости царського величества щоб давано 1000 золотих польських на підписків [канцеляристів], на судей військових по 300 золотих польських, на писаря судейського по 100 зол., на хорунжого сотенного по 30 зол., на бунчужного гетьманського 50 зол.

Царське величество пожалував, велів бути по їх проханню; а давати ті гроші з тамошніх доходів.

3. На писаря і на судей військових, на 2 чоловіка, і на всякого полковника, осаулів військових і полкових щоб було по млину, для прогодовання, тому що несуть великі видатки. Царське величество пожалував, велів бути по їх проханню.

4. На роботи військової армати, на пушкарів і всіх робочих людей що бувають при арматі, аби царське величество зволив вчинити милостиву ласку на зимове прогодованне і пристановище; також на арматного обозного 200 зол., а на хорунжого 50 зол. Царське величество пожалував, велів дати з тамошніх доходів.

5. Послів, котрі здавна приходять з чужих країв до війська Запорозького аби було вільно приймати, а коли б було щось противне царському величеству [в сих посольствах], мусять вони [козаки] сповіщати царське величество.

До сеї статі царське величество велів: послів з добрими ділами приймати і відправляти, і писати царському величеству вірно і скоро, за чим вони приходили і з чим їх одправлено. А котрі після будуть присилатися з справами противними царському величеству, тих послів та посланників затримувати в війську та писати про них зараз же до царського величества, а без дозволу царського назад їх не відправляти. А з турецьким султаном і з польським королем без волі царського величества не мати зносин.

6. Про митрополита київського дано послам усний наказ. А в розмовах послы били челом, щоб царське величество велів дати свою государську жалувану грамоту на його маєтности.

Царське величество пожалував: митрополитові і всім людям духовного чину велів дати свою государську жалувану грамоту на маєтности, котрими вони тепер володіють.

7. Аби царське величество зволив післати своє військо під Смоленськ не гаючися ні трохи, аби неприятель не міг собі ради дати і сполучитися з іншими [військами], бо тепер війська [польські] потомлені – нехай не вірять ніякому лукавству [поляків], коли б почали що вимишляти

Царське величество постановив на неприятеля свого польського короля йти самому і бояр та воеводів післати з великим військом, як просохне і почне бути паша.

8. Аби наємного війська тут на польським пограничу для безпечності було з 3000 або скільки буде воля царського величества – хоч і більше.

Військові люди царського величества на пограничу для охорони України завсіди були і надалі будуть стояти.

9. Завсіди був такий звичай, що війську Запорозькому плачено. Б'ють чолом і тепер царському величеству, аби давано на полковника 100 єфимків, на осаулів по 200 золотих, на осаулів військових по 400 зол., на сотників по 100 зол., на козаків по 30 золотих польських... Попередніх літ прислав до царського величества гетьман Богдан Хмельницький і все військо Запорозьке і били чолом багато разів, щоб його царське величество їх пожалував, заступився за них задля православної християнської віри і святих божих церков, прийняв їх під свою високу руку і дав поміч на неприятелів. Великому государеві нашому в тім часі не можна було вас прийняти під свою государську високу руку, тому що у його цар. величества була вічна згода з королями польськими і в. кн. литовським. А хоч з королівської сторони батькові цар. величества святої пам'яті вел. государеві Михайлові Федоровичеві і дідові його, святійшому патріархові Філаретові Никитича, і великому государеві нашому Олексієві Михайловичу сталося багато нечисті і ганьби, то в тім згідно з королівськими грамотами і соймовими постановами царське величество чекав поправи. А гетьмана Богдана Хмельницького і все військо Запорозьке хотів помирити з королем польським тим способом: аби король Ян Казимир учинив з ними згоду на підставі Зборівському трактату: православної віри християнської не гонив, уніятів усіх викорінює, – зате царське величество хотів вибачити вину всім винним людям, котрим за образу його государської чести належала кара смертна. Про се посилав він до короля Яна Казимира своїх великих і уповноважених послів: боярина

і намісника великопермського Бориса Олександровича Репнина-Оболенського з товаришами. І ті великі і уповноважені послі царського величества про ту згоду і про вчинки королеві і панам-раді говорили на всякі способи. Але Ян Казимир і Пани рада на се ніяк не пристали, і сю велику справу взяли за ніщо, а тих великих і уповноважених послів царського величества відправили з нічим. Тоді великий государ наш, видівши так багато несправности з королівської сторони, грубости і неправди, і бажаючи оборонити православну християнську віру і всіх православних християн від гонителів Латинян (католиків), що хочуть церкви божі знищити і віру християнську викорінити, прийняв вас під свою високу руку. А для оборони вашої зібрав багато руського, німецького і татарського війська – сам великий государ наш іде на неприятелів і посилає бояр своїх і воєводів з великим військом, і на те зібраннє війська, за государевим наказом, роздано великі гроші.

Тому їм, послам, тепер, бачучи таку ласку до них царського величества й оборону, говорити про плату Запорозькому війську не годиться. Як був у гетьмана Богдана Хмельницького государів ближній боярин і намісник тверський Василь Василевич Бутурлин з товаришами, гетьман в розмовах з ними про число Запорозького війська говорив, щоб зробити 60 тисяч, а коли б і більше того числа було, государеві в тім шкоди не буде, бо вони просити плати у государя не будуть. Про се відомо їм, Самійлу і Павлу, й іншим людям, які тоді були при гетьмані. Які доходи в Малій Росії по городах і містах, про се царському величеству не відомо, і великий государ посилає дворян, щоб списали доходи. Як ті дворяни царського величества опишуть всякі доходи і обрахують, тоді, по обміркуванню царським величеством, буде наказ про плату Запорозькому війську. А тепер царське величество, жалуючи

гетьмана і все Запорозьке військо, давнім звичаєм предків своїх, великих государів, хоче післати гетьманові і всьому війську Запорозькому своє государське жалування золотими.

10. Коли б мала напасти Кримська орда, тоді треба на неї наступити від Астрахани й Казани, також і Донським козакам бути готовими. А тепер вона (орда) ще в брацтві (з козаками), треба дати час і її не зачіпати.

Наказ і повеління до козаків на Дін післано: коли Кримські люди не будуть зачіпати, то й на них іти не велено. А коли Кримці зачіплять, то царське величество велить на них іти походом.

11. Кодак город на границі з Кримом, там гетьман завсіді по 400 чоловіка держить і харч усякий їм дає – тепер нехай би царське величество пожалував, зволив наділити харчем і порохом для армати. Також і тим, що за Порогами коша стережуть, аби царське величесто зволив показати свою ласку, – бо його не можна самого без людей лишати.

До сеї статті буде милостивий указ царського величества, коли буде відомо, скільки якого припасу туди посиляли, і скільки доходу буде зібрано на царське величество.

А що в вашім письмі написано: як великий государ наш гетьмана Богдана Хмельницького і все військо Запорозьке пожалує, свої грамоти государські на ваші вольности велить дати, тоді ви ж між собою розбір зробите: хто буде козак, а хто мужик, і щоб війська Запорозького було 60 000. – То великий государ наш на те дозволив: велів бути такому числу реєстрових козаків. То ж як ви, послі будете у гетьмана Богдана Хмельницького, скажіть йому, щоб він велів скоро козаків розібрати, реєстр їм зробити, і той реєстр за за підписом прислав негайно царському величеству.

Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. К.: Знання України, 1993. С. 14–17.

№ 4

Гадяцька угода (16 вересня 1658 р.)

1. Віра давня грецька зрівнюється в правах своїх з римською скрізь, як у Короні Польській, так і у Великому князівстві Литовському.

2. Митрополит київський і п'ять архієреїв руських будуть засідати у Сенаті з такими ж правами, які мають прелати католицькі; місце київського митрополита буде після львівського римського архієпископа, інші ж владики будуть сидіти після католицьких біскупів повітів своїх.

3. Війська Запорозького буде 40000.

4. Гетьману Великого князівства Руського українського довічно бути першим київським воєводою й генералом.

5. Сенаторів у Короні Польській обирають не лише з поляків, але й з руських.

6. Дозволяється у Києві створити академію, яка користується тими ж правами, як і академія краківська, з тією, однак, умовою, щоб у ній ніяких розколів аріанських, кальвінських, лютеранських вчителів і учнів не було й щоб між студентами та іншими учнями не було ніяких приводів до сварок; всі інші школи, які раніше у Києві були, король звелів перевести в інші місця.

7. Король і чини дозволяють заснувати й другу академію на правах київської, де знайдеться для неї пристойне місце.

8. Колегії, училища й друкарні, скільки їх знадобиться, дозволено влаштовувати, дозволено науками займатися та книги друкувати різні й релігійно-полемічні, лише без докору та без порушення маєстату королівського.

9. Те, що сталося при Хмельницькому, пустити навечно в забуття.

10. Податків ніяких уряд польський отримувати не буде; обози коронні не приймаються; обидві України перебувають лише під гетьманським управлінням.

11. Король буде нобілітувати козаків, яких рекомендуватиме йому гетьман.

12. Коронним військам в Україні не бути, крім потреби, але в такому випадку вони перебувають під командуванням гетьмана, козакам же дозволяється стояти по всіх волостях королівських, духовних і сенаторських.

13. Гетьман має право карбувати монету й платити нею платню Війську.

14. У різних потрібних справах Корони Польської закликаються на раду козаки; уряд повинен старатись, як би відкрити Дніпром шлях до Чорного моря.

15. У війні короля з Москвою козаки можуть дотримуватись нейтралітету, та у випадку нападу московських військ на Україну король зобов'язаний захищати її.

16. Тим, котрі трималися сторони козаків проти Польщі, повертаються відібрані маєтки, і знову вони вписуються в уряд.

17. Гетьманові не шукати інших іноземних протекцій, окрім польської; він може бути в дружбі з ханом кримським, та не повинен визнавати над собою влади государя московського, і козаки всі мають повернутись до своїх осель.

18. Король і республіка дозволяють руському гетьману суди свої і трибунал влаштовувати і виконувати там, де захоче.

19. Чигиринський повіт залишається при гетьманській булаві як і досі.

20. У воєводстві Київському всі уряди і чини сенаторські будуть роздаватись виключно шляхті грецької віри, а у воєводствах Брацлавському й Чернігівському – навперемінно з католиками.

21. У руських воєводствах встановлюються печатарі, маршалки та підскарбії, і уряди ці будуть роздаватись лише руським.

22. Титул гетьмана буде: гетьман руський і перший воеводств Київського, Брацлавського і Чернігівського сенатор.

Кузьменко Ю. Ескізи до історії України. К.: Пульсари, 2001. С. 61–62.

№ 5

IV Універсал Центральної Ради (9 січня 1918 р.)

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народна Республіка. Здійснилась давня мрія Твоїх батьків, борців за волю й право робочого люду!

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів. Підприємства здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають у ціні. Кількість хліба зменшується. Наступає голод. По краю розмножилися ватаги грабіжників і убийників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, творячи криваву різню, безлад і руїну на нашій землі.

З приводу всього того не могли відбутися вибори до Українських Установчих Зборів у визначенім нашим попереднім Універсалом реченці й не могли відбутися ті Збори, визначені на нинішній день, щоб перебрати з наших рук тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити лад у нашій Народній Республіці й zorganizувати нове Правительство.

А тим часом петроградське Правительство Народних Комісарів виповіло війну Україні, щоб повернути вільну Українську Республіку під свою владу, і посилає на нашу землю свої війська – червону гвардію, большевиків, які граблять хліб у наших селян і без ніякої заплати вивозять його в Росію, не

залишаючи навіть зерна, приготовленого на засів, вбивають невинних людей і сіють усюди анархію, убийство й злочин.

Ми, Українська Центральна Рада, робили всякі заходи, щоб не допустити до тої братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське Правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

Крім того те ж саме петроградське Правительство Народних Комісарів починає проволікати заключення мира й закликає до нової війни, називаючи її "святою". Знов полється кров, знов нещасний робочий люд буде мусити приносити в жертву своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, вибрана з'їздами селян, робітників і солдатів України, в ніякім разі не можемо погодитися на те, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ бажає мира й мир повинен прийти можливо якнайскоріше.

Та для того, щоб ні російське Правительство, ні ніяке інше не ставило перешкод Україні встановленню того бажаного мира, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції й нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України:

Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязні, але ніяка з них не може вмішуватися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво

робочого народу – селян, робітників і солдатів та виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Народніх Міністрів.

І отже, перш усього, поручаємо Правительству нашої Республіки, Раді Народних Міністрів, від сього дня вести початі вже мирові переговори з осередніми державами вповні самостійно й довести їх до кінця, не звертаючи уваги на ніякі перешкоди з боку яких-небудь інших частей бувшої Російської імперії, та встановити згоду, щоб наш край почав своє життя в спокою й мирі.

Щодо так званих большевиків і інших напасників, які розграблюють і руйнують наш край, то поручаємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішучо взятися за боротьбу з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо, щоб вони, не жаліючи свого життя, обороняли добробут і волю нашого народу. Народна Українська Держава повинна бути очищена від насланих з Петрограду найомних наїздників, які порушують права Української Республіки.

Безмірно тяжка війна, почата буржуазними правительствами, вимучила наш народ, знищила наш край, знівечило добробут. Тепер сьому треба покласти край.

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, доручаємо розпускати солдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народну міліцію, щоб наше військо служило обороні робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною й демобілізацією місцевості мають бути відбудовані за допомогою державного скарбу.

Коли наші вояки вернуться додому, народні ради – громадські й повітові й городські думи мають бути переобрані в часі, який буде установлений, щоб і вони мали в них голос. Між тим, щоб встановити таку владу, до якої мали-б довір'я і яка спиралася-б на всі революційно-демократичні верстви

народа, має Правительство додати до помочи місцевим самоврядуванням ради робітничо-селянських і солдатських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, вже зробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности й соціалізацію землі згідно з нашою постановою на 7 сесії.

Сей закон буде розглянуто за кілька днів на повній сесії Центральної Ради й Рада Міністрів вживе всіх способів, щоб передача землі земельними комітетами в руки трудящих відбулася ще з початком весняних робіт.

Ліси, води й усі підземні багатства, як добро українського трудового народу, переходять у розпорядження Народньої Української республіки.

Війна забрала для себе всі трудові сили нашої країни. Більшість підприємств, фабрик і робітень виробляли тільки те, що було необхідне для війни, й народ зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець.

Раді Народних Міністрів доручаємо негайно пристосувати всі заводи й фабрики до мирних обставин, до виробу продуктів, необхідних для робочих мас.

Та сама війна дала сотки тисяч безробітних і інвалідів. В самостійній Народній Республіці України не повинен страждати ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисл держави, має почати творчу роботу по всіх галузях, де всі безробітні могли-б найти працю й приложити свої сили, й прийняти всі міри для забезпечення покаліченим і потерпівшим від війни.

При старім ладі торговці й всілякі посередники наживали на бідних, пригнічених класах надмірні капітали.

Відтепер Українська Народна Республіка бере в свої руки найважливіші області торгівлі й усі доходи з неї обертає на користь народу.

Торговля товарами, які мають привозити із-за границі й вивозити за границю, вестиме сама наша держава, щоб не було такої дорожні, через яку завдяки спекулянтам терплять найбільшні верстви.

Для виконання сього доручаємо Правительству Республіки виробити й представити до затвердження закони про се, а також про монополі заліза, вугілля, шкур, тютюну й інших продуктів і товарів, з котрих податки найбільше обтяжували робочі класи в користь нетрудових.

Так само доручаємо встановити державно-народню контролю над усіма банками, що через кредити нетрудовим класам помогали експлуатувати трудові маси. Відтепер кредитова поміч банків має йти передовсім на підтримку трудовому населенню й на розвиток народного господарства Української Народньої Республіки, а не для спекуляції й між-народної банкової експлуатації.

На ґрунті анархії, неспокою у життю й недостачі продуктів зростає невдоволення серед деяких частин населення. Тим невдоволенням користуються різні темні сили й тягнуть неусвідомлених людей до старих порядків. Сі темні проти революційні сили бажають знову піддати всі вільні народи під одно царське ярмо – Росії. Рада Народних Міністрів повинна беспощадно боротися з усіма контрреволюційними силами й кожного, хто призиває до повстання проти самостійної Української Народньої Республіки й до повороту старого ладу, – карати яко за державну зраду.

Всі демократичні свободи, проголошені Третім Універсалом Української Центральної Ради, затверджується й окремо проголошується: в самостійній Українській Народній Респуб-

ліці всі народи користуються правом національно-персональної автономії, яку признано за ними законом 22 січня.

Все перерахуване в Універсалі, чого не встигнемо виконати ми, Центральна Рада й наша Рада Міністрів, у найближчі тижні виконують, справляють і до остаточного ладу доведуть Українські Установчі Збори.

Ми поручаємо всім нашим громадянам перевести вибори як найбільш енергійно, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений як найскорше, щоб за пару тижнів зібралися наші Установчі Збори, – найвищий господар і управитель нашої землі, й Конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на добро всього трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган має вирішити про федеративну зв'язь з народними республіками колишньої російської імперії. До того ж часу всіх горожан самостійної Української Народньої Республіки закликаємо стояти непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу й усіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої Української Республіки.

Українська Центральна Рада.

У Києві. 9 (22) січня 1918 р.

Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. К.: Наукова думка, 1997. Т. 2. С. 102–104.

№ 6

Універсал Директорії Української Народньої Республіки (22 січня 1919 р.)

Іменем Української Народньої Республіки Директорія сповіщає народ Український про велику подію в історії землі нашої української.

3-го січня 1919 року в м. Станиславові Українська Національна Рада Західної Української Народньої Республіки, як виразник волі всіх українців бувшої Австро-Угорської імперії і як найвищий їх законодавчий чинник, торжественно проголосила злуку Західної Української Народньої Республіки з Наддніпрянською Народною Республікою – в одноцільну, суверенну Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народньої Республіки ухвалила ту злуку прийняти і здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західної Української Народньої Республіки від 3-го січня 1919 року.

Од нині воедино зливаються століттям одірвані одна від одної частини єдиної України – Західноукраїнська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна.

Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які вмирили кращі сини України.

Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка.

Однині народ Український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну, самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду.

22 січня 1919 року, у м. Києві.

Голова Директорії: Володимир Винниченко

Члени:

Симон Петлюра

Панас Андрієвський

Андрій Макаренко

Федір Швець

Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. К.: Філософська і соціологічна думка, 1992. С. 107.

№ 7

**Про включення Української РСР і Білоруської РСР
в число первісних членів Міжнародної Організації
(згодом – Організація Об'єднаних Націй).
Резолюція конференції Об'єднаних націй
у Сан-Франціско, одноголосно прийнята
другим пленарним засіданням конференції
(27 квітня 1945 р.)**

Засідання рекомендує, щоб Українська Радянська Соціалістична Республіка і Білоруська Радянська Соціалістична Республіка були запрошені стати первісними членами (initial members) пропонованої Міжнародної Організації.

Українська РСР на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів 1944–1961 рр. К.: Держлітвидав УРСР, 1963. С. 90.

№ 8

**Акт проголошення незалежності України
(24 серпня 1991 р.)**

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародноправовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38.

Ст. 502.

№ 9

Заява глав держав Республіки Беларусь, РРФСР, України

(8 грудня 1991 р.)

Ми, керівники Республіки Беларусь, РРФСР, України,

- відзначаючи, що переговори про підготовку нового Союзного договору зайшли в глухий кут, об'єктивний процес виходу республік зі складу Союзу РСР і утворення незалежних держав став реальним фактом;

- констатуючи, що недалекоглядна політика центру призвела до глибокої економічної і політичної кризи, до розвалу виробництва, катастрофічного зниження життєвого рівня практично всіх верств суспільства;

- беручи до уваги зростання соціальної напруженості в багатьох регіонах колишнього Союзу РСР, що призвело до міжнаціональних конфліктів з численними людськими жертвами;

- усвідомлюючи відповідальність перед своїми народами і світовим співтовариством та на зрілу потребу в практичному здійсненні політичних і економічних реформ, заявляємо про утворення співдружності незалежних держав, про що сторонами 8 грудня 1991 р. підписано угоду.

Співдружність незалежних держав у складі Республіки Беларусь, РРФСР, України є відкритою для приєднання всіх

держав – членів Союзу РСР, а також для інших держав, які поділяють цілі і принципи цієї угоди.

Держави – члени Співдружності мають намір проводити курс на зміцнення міжнародного миру та безпеки. Вони гарантують виконання міжнародних зобов'язань, які випливають для них з договорів і угод колишнього Союзу РСР, забезпечують єдиний контроль за ядерною зброєю та її нерозповсюдженням.

Голова Верховної Ради
Республіки Беларусь С. ШУШКЕВИЧ
Президент РРФСР Б. ЄЛЬЦИН
Президент України Л. КРАВЧУК
8 грудня 1991 р., м. Мінськ
Голос України. 1991. 10 грудня

№ 10

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум) (5 грудня 1994 р.)

Враховуючи прийняті Україною зобов'язання про видалення всіх ядерних озброєнь зі своєї території у встановлені терміни, США, Росія та Великобританія задекларували у Меморандумі свої наміри стосовно забезпечення безпеки України:

- поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України у відповідності з принципами Заключного акта НБСЄ;
- утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності та політичної незалежності України і ніколи не застосовувати ніякі озброєння проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН;

- у відповідності з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною її суверенних прав і таким чином забезпечити собі які б то не було переваги;

- домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом загрози агресії із застосуванням ядерної зброї;

- не застосовувати ядерну зброю проти України як держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім як у випадку нападу на них, їхні території або залежні території, їх збройні сили або їх союзників, якщо напад здійснено такою державою разом з державою, яка володіє ядерною зброєю або пов'язана з ядерною державою союзною угодою.

Будапештський меморандум ("Будапештські угоди", 1994 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rukraine.su/2016/09/budapeshtskiy-memorandum-1994/>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). К.: "МП Леся", 2016. 586 с.
2. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. К.: Логос, 2005. 286 с.
3. Батюк В. Україна в Міжнародній Організації праці. К.: Видавництво політичної літератури України. 1968. 73 с.
4. Беззуб А. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. К.: Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2015. 1-2 с.
5. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті. К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. 102 с.
6. Бобіна О. В. Україна і світ. Методичні вказівки для самостійного вивчення тем з історії України "Україна в системі міжнародних відносин" і "Українська діаспора". Миколаїв: НУК, 2007. 46 с.
7. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К., Либідь, 1994. 78 с.
8. Борисенко В. Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття: навчальний посібник для студентів вузів. К.: Либідь, 1998. 615 с.
9. Борисова О. В. Зовнішня політика України: навчальний посібник. Луганськ: Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2010. 320 с.
10. Брехуненко В. А. Витоки Кримської політики Богдана Хмельницького // Український історичний журнал. 1995. № 4. С. 87–91.
11. Бульвінський А. Г. Дипломатичні зносини України в період гетьманування Івана Виговського (серпень 1657 – серпень 1659 рр.) // Український історичний журнал. 2005. № 1. С. 125–137.

12. Василенко В. А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах. К.: Політвидав України, 1984. 208 с.
13. Василенко В., Лукашук І. Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах. К.: Політвидав України, 1974. 177 с.
14. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944–1996): навчальний посібник. К.: Освіта, 1998. 178 с.
15. Віденський С. В. Зовнішня політика України предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи // Український історичний журнал. 2001. № 4. С. 41–57.
16. Віднянський С. Ялта – 1945: погляд на Кримську конференцію // Пам'ять століть. 2005. № 5. С. 31–38.
17. Воробйов О. І. Українська РСР на міжнародній арені (Деякі питання зовнішньополітичної діяльності). К.: Знання, 1970. 96 с.
18. Газін В. В. Крим – Україна: політичні стосунки періоду гетьманування Павла Тетері (1663 – 1665 рр.). // Український історичний журнал. 2001. № 1. С. 62–73.
19. Гайдуков Л. Ф. Щоб працювати на її честь і на її славу. Підготовка дипломатичних кадрів в Україні: маловідомі факти // Політика і час. 1998. № 2. С. 67–74.
20. Гай-Нижник П. П. Будапештський меморандум: передумови і наслідки (не)гарантії національної безпеки України / / Гілея. 2016. Випуск 114 (№ 11). С. 366–378.
21. Гай-Нижник П. П. Революційні події в Україні: боротьба за право вибору і національну гідність (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) // Гілея. 2018. Випуск 132 (№ 5). С. 100–112.
22. Гай-Нижник П. П. Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави Україна (2014–2015 рр.) // Гілея. 2018. Випуск 134 (№ 7). С. 358–370.

23. Гай-Нижник П. П. Українська дипломатія в Німеччині у 1918 році: заснування і діяльність Посольства УНР та Української Держави в Берліні // Гілея. 2018. Випуск 128 (№ 1). С. 22–38.

24. Гай-Нижник П. П. Українсько-російські міждержавні взаємини 2010–2012 років під час першого етапу президентства В. Януковича // Гілея. 2018. Випуск 135 (№ 8). С. 334–347.

25. Гай-Нижник П. П. Українсько-російські міждержавні взаємини 2013–2014 років під час другого етапу президентства В. Януковича // Гілея. 2018. – Випуск 136 (№ 9). С. 270–283.

26. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російсько-українська війна: особливості розв’язання військово-політичного конфлікту на Сході і Півдні України за сучасних геополітичних умов // Українознавство. 2016. № 4. С. 103–121.

27. Геополітика України (Військовий аспект): навчальний посібник / Шлемкевич Л. П., Ткачук П. П., Гетьманчук М. П. Львів: Військовий інститут, 2004. 835 с.

28. Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання в радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2008. 432 с.

29. Голуб В. Україна в Об’єднаних Націях. Мюнхен: Видво "Сучасна Україна", 1953. 82 с.

30. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. К.; Дніпро, 1993. 447 с.

31. Гончарук П. С. Історія України: з давніх часів до початку ХХ століття: курс лекцій. К.: Видавництво КСУ, 2004. 524 с.

32. Гриневич В. А. Утворення народного комісаріату закордонних справ Української РСР: Проекти і реалії (1944–1945 рр.) // Український історичний журнал. 1995. № 3. С. 35–46.

33. Гринів О. Україна і Росія: Партнерство чи протистояння? (Етнополітологічний аналіз). Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. 384 с.

34. Гузенко Ю. Історія міжнародних зв'язків України: навчальний посібник. Миколаїв: ТОВ ВіД, 2005. 183 с.

35. Гуржій О. І. Про особливості українсько-російських взаємовідносин в середині XVIII ст. (1654–1657) // Український історичний журнал. 1992. № 10–11. С. 13–23.

36. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба 1917–1922 роках. К.: Оріяни, 1998. 240 с.

37. Дещинський Л. Є. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: навчальний посібник. Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2004. Ч. 2. 320 с.

38. Дещинський Л. Є., Панюк А. В. Міжнародні відносини України: історія і сучасність: навчальний посібник. Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2002. Ч. 1. 224 с.

39. Дюрозель Ж. Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. К., 1999. 195 с.

40. Єременко Т. І. Політичні та дипломатичні відносини радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.) // Український історичний журнал. 1998. № 4. С 56–70.

41. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Х.: Фоліо, 2003. 559 с.

42. Івченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. К.: РІЦ УАННП, 1997. 688 с.

43. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин: курс лекцій. Львів, 1995. 144 с.

44. Камінський Є. В ім'я національних інтересів. Чинники ефективності нашої зовнішньої політики // Політика і час. 2001. № 9. С. 52–60.

45. Карпенко Ф. П. Рівноправна і повноправна: УРСР у міжнародних стосунках. Львів: Каменярь, 1987. 101 с.

46. Кудряченко А. Ялтинська конференція: погляд через десятиліття // Пам'ять століть. 2005. № 5. С. 53–65.
47. Кузь О. М., Коротков Д. С. Геополітика: конспект лекцій. Х.: Вид. ХНЕУ, 2008. 180 с.
48. Кульчицький С. Міжнародна діяльність керівництва УСРР: За матеріалами "особих тек" політбюро ЦК КП(б)У 1924–1930 років // Політика і час. 1997. № 2. С. 71–80.
49. Лещенко Л. О. Україна на міжнародній арені (1945–1949). К.: Наукова думка, 1969. 283 с.
50. Лосів І. Геополітичні виклики ХХІ ст. і національна стратегія України // Визвольний шлях. 2003. Кн. 7. С. 9–12.
51. Луцюк Л., Кордан Б. Англо-американські держави і українське національне питання // Український історичний журнал. 1992. № 5. С. 111–119.
52. Міжнародні організації: навчальний посібник / За ред. О. С. Кучика. К.: Знання, 2007. 749 с.
53. Мороз О., Мороз Ю. Про перспективні напрями зовнішньої політики України // Вісник Нац. ун-ту ім. І. Франка. Серія. Міжнародні відносини. Львів: ЛНУ, 2003. Випуск 9. С. 60–65.
54. Наливайко Д. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі ХІ–ХVІІІ ст. К.: Основи, 1998. 578 с.
55. Нариси з історії дипломатії України / Під ред. В. А. Смолія. К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2001. 736 с.
56. Незалежна Україна в системі міжнародних зв'язків: навчальний посібник / Катеринчук Б. А., Гетьманчук М. П. та ін. Львів: Військовий інститут, 2000. 190 с.
57. Овсій І. О. Зовнішня політика України: від давніх часів до 1944 р.: навчальний посібник для вузів. К.: Либідь, 1999. 238 с.
58. Петрачков М., Коваленко-Косарик Т. Україна – член ЮНЕСКО. К.: Політвидав України, 1966. 70 с.
59. Пирог Р. Первые шаги украинской советской дипломатии // Политика и час. 1992. № 2. С. 54–63.

60. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Х.: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2016. 496 с.

61. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Танцюри. К.: Академія, 2001. 488 с.

62. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). К.: "МП Леся", 2018. 435 с.

63. Сахаров А. Н. Дипломатия Древней Руси. М.: Наука, 1980. 230 с.

64. Сахаров А. Н. Дипломатия Святослава. М.: Международные отношения, 1991. 240 с.

65. Сергійчик В. І. Іменем війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. К.: Україна, 1991. 253 с.

66. Сидоренко О. Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі IX – середина XVII ст. К.: Наукова думка, 1992. 228 с.

67. Симоненко Р. Про геополітичний фактор в історії України // Український історичний журнал. 2001. № 3. С. 105–125.

68. Симоненко Р. Сестри Великої Перемоги: Кримська (Ялтинська) та Берлінська (Потсдамська) конференції та Україна // Політика і час. 1995. № 5. С. 8–17.

69. Стадник М. Міжнародно-правові засади соціального партнерства в Україні // Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 180–183.

70. Степанков В. С. Переяславська присяга 1654 р.: зміст і наслідки // Український історичний журнал. 2003. № 6. С. 28–39.

71. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1992. 512 с.

72. Табачник Д. Історія української дипломатії в особах: навчальний посібник. К.: Либідь, 2004. 640 с.

73. Табачник Д. В. Україна на шляху у світ: Керівники зовнішньополітичних відомств України в 1917–1996 рр. К.: Вид-во УАДУ при Президентові України, 1996. 384 с.

74. Терещенко Ю. І. Україна і європейський світ: нарис історії від утворення старокиївської держави до кінця XVI ст. К. Перун, 1996. 496 с.

75. Ткачова Н. Участь Української РСР у вирішенні зовнішньополітичних і зовнішньоторговельних питань після утворення Союзу РСР (1922–1944) // Радянське право. 1977. № 3. С. 82–84.

76. Тригуб П. М. Дипломатичне та консульське право: методичний посібник. Миколаїв: "Іліон", 2008. 132 с.

77. Тригуб П. М. До питання про основні напрями зовнішньополітичної діяльності українських національних урядів періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. // Наукові праці. Т. 76. Серія історична. Випуск 63. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. С. 60–64.

78. Тригуб П. М. Історія міжнародних відносин: 1789–1918: навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 382 с.

79. Тригуб П. М. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції України в період світової економічної кризи (2008–2010 рр.) // Чорноморський літопис. Випуск 1. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 7–64.

80. Удовиченко П. П. З історії зовнішньої політики УРСР (1919–1922). К.: Політвидав України, 1957. 80 с.

81. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів 1917–1923 рр. К.: Наукова думка, 1966. 667 с.

82. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів 1976–1980 рр. К.: Політвидав України, 1984. 549 с.

83. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів 1962–1970 рр. К.: Політвидав України, 1977. 490 с.

84. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів 1971–1975 рр. К.: Політвидав України, 1981. 521 с.

85. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів 1986–1990 рр. К.: Україна, 1993. 552 с.

86. Українська РСР у міжнародних організаціях: довідник / М. М. Білоусов, Ю. В. Богаєвський, А. Й. Винокуров. К.: Політвидав України, 1984. 149 с.

87. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII ст.): навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 283 с.

88. Хворостяний И. М. За мир без оружия: Участие УССР в борьбе СССР в ООН за разоружение 1945–1987 гг. К.: Политиздат Украины, 1988. 278 с.

89. Хворостяний І. М. Внесок Української РСР у боротьбу СРСР за мир і роззброєння. К.: Т-во "Знання", 1989. 48 с.

90. Хрестоматія з історії України / Упоряд. та автор коментарів О. М. Уривалкін. К.: КНТ, 2007. 518 с.

91. Цветков Г. М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917–1945 рр. К.: Либідь, 1997. 232 с.

92. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. 518 с.

93. Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Історія української державності. К., 1999. 477 с.

94. Юрій М. Ф. Історія України: навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 250 с.

95. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. В 3-х тт. К.: Наукова думка, 1990–1993.

96. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття: навчальний посібник. К.: Генеза, 1997. 312 с.

97. Яковлева Т. Г. Кримсько-турецький фактор у політиці гетьманів України у 60-ті рр. XVII ст. // Український історичний журнал. 2003. № 2. С. 14–24.

98. Яковлев М, Гарань О. Україна після Євромайдану: досягнення та виклики: наукова стаття. 2015. С. 53–54.

99. Якубова Л, Смолій В. Донеччина і Луганщина: місце в модерному українському національному проекті. К.: Інститут історії України, 2015. С. 14–17.

ДОДАТКИ

Українське зовнішньополітичне відомство

Центральної Ради

Олександр ШУЛЬГІН

Генеральний секретар міжнародних справ, міністр закордонних справ (грудень 1917 – 24 січня 1918)

Всеволод ГОЛУБОВИЧ

Міністр закордонних справ

(30 січня – 3 березня 1918)

Микола ЛЮБИНСЬКИЙ

Державний секретар закордонних справ, керуючий МЗС
(3 березня – 28 квітня 1918)

Міністерство закордонних справ України

Гетьманського уряду

Микола ВАСИЛЕНКО

Голова Ради Міністрів, міністр закордонних справ

(30 квітня – 20 травня 1918)

Дмитро ДОРОШЕНКО

Керуючий МЗС, міністр закордонних справ

(20 травня – 14 листопада 1918)

Георгій АФАНАСЬЄВ

Міністр закордонних справ

(14 листопада – 14 грудня 1918)

Міністерство закордонних справ України

за Директорії УНР

Володимир ЧЕХІВСЬКИЙ

Голова Ради Міністрів, міністр закордонних справ

(26 грудня 1918 – 11 лютого 1919)

Кость МАЦІЄВИЧ

Міністр закордонних справ
(13 лютого – березень 1919)

Володимир ТЕМНИЦЬКИЙ

Міністр закордонних справ
(квітень – серпень 1919)

Андрій ЛВИЦЬКИЙ

Керуючий МЗС
(серпень 1919 – травень 1920)

Зовнішньополітичне відомство ЗУНР

Лонгин ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ

Державний секретар зовнішніх справ
(січень – 10 березня 1919)

Михайло ЛОЗИНСЬКИЙ

Державний секретар зовнішніх справ
(10 березня – червень 1919)

Василь ПАНЕЙКО

Державний секретар зовнішніх справ
(червень 1919 – 1920)

Зовнішньополітичне відомство УСРР

Сергій БАКИНСЬКИЙ

Народний секретар з міжнаціональних справ
(14 грудня 1917 – 1 березня 1918)

Володимир ЗАТОНСЬКИЙ

Народний секретар закордонних справ
(1 – 4 березня 1918)

Микола СКРИПНИК

Народний секретар закордонних справ
(8 березня – 18 квітня 1918)

Християн РАКОВСЬКИЙ

Народний комісар закордонних справ

(січень – липень 1919, березень 1920 – липень 1923)

Міністерство закордонних справ УРСР

Олександр КОРНІЙЧУК

Міністр закордонних справ

(лютий – липень 1944)

Дмитро МАНУЇЛЬСЬКИЙ

Міністр закордонних справ

(1944 – 1952)

Анатолій БАРАНОВСЬКИЙ

Міністр закордонних справ

(10 червня 1952 – 17 червня 1953)

Лука ПАЛАМАРЧУК

Міністр закордонних справ

(11 травня 1954 – 13 серпня 1965)

Дмитро БІЛОКОЛОС

Міністр закордонних справ

(16 березня 1966 – 11 червня 1970)

Георгій ШЕВЕЛЬ

Міністр закордонних справ

(10 серпня 1970 – 18 листопада 1980)

Володимир МАРТИНЕНКО

Міністр закордонних справ

(18 листопада 1980 – 28 грудня 1984)

Володимир КРАВЕЦЬ

Міністр закордонних справ

(29 грудня 1984 – 27 липня 1990)

Міністерство закордонних справ України

Анатолій ЗЛЕНКО

Міністр закордонних справ України

(27 липня 1990 – 25 серпня 1994, 2 жовтня 2000 – 2 вересня 2003)

Геннадій УДОВЕНКО

Міністр закордонних справ України

(25 серпня 1994 – 17 квітня 1998)

Борис ТАРАСЮК

Міністр закордонних справ України

(17 квітня 1998 – 29 вересня 2000, 4 лютого 2005 – 30 січня 2007)

Костянтин ГРИЩЕНКО

Міністр закордонних справ України

(2 вересня 2003 – 3 лютого 2005, 11 березня 2010 – 24 грудня 2012)

Арсеній ЯЦЕНЮК

Міністр закордонних справ України

(21 березня – 4 грудня 2007)

Володимир ОГРИЗКО

Міністр закордонних справ України

(18 грудня 2007 – 3 березня 2009)

Петро ПОРОШЕНКО

Міністр закордонних справ України

(9 жовтня 2009 – 11 березня 2010)

Леонід КОЖАРА

Міністр закордонних справ України

(24 грудня 2012 – 23 лютого 2014)

Андрій ДЕЩИЦЯ

В.о. міністра закордонних справ України

(27 лютого 2014 – 19 червня 2014)

Павло КЛІМКІН

Міністр закордонних справ України

(19 червня 2014 – 29 серпня 2019)

Вадим ПРИСТАЙКО

Міністр закордонних справ України
(29 серпня 2019 – 4 березня 2020)

Дмитро КУЛЕБА

Міністр закордонних справ України
(4 березня 2020 – до сьогодні)

Історія і традиції зовнішньополітичної служби України
[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-mfa/history>

ЗМІСТ

Україна в системі міжнародних відносин (матеріали для лекції) ...	3
1. Зовнішня політика Київської Русі та Галицько-Волинської держави	4
2. Українські землі в міжнародних відносинах Великого князівства Литовського, Руського та Жемантійського	13
3. Дипломатія Запорозької Січі та система міжнародних відносин України під час Національно-визвольної війни 1648–1657 рр.	17
4. Гетьманщина в зовнішній політиці європейських держав другої половини XVII–XVIII ст.	22
5. Українська державність і міжнародні зв'язки в період Центральної Ради, Української Держави гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР та ЗУНР	25
6. Проголошення незалежності України та її зовнішня політика на сучасному етапі	41
Завдання для самостійної роботи	54
Теми рефератів	55
Тестові завдання	57
Документи і матеріали	62
Рекомендована література	87
Додатки	96

Навчальне видання

МАТВІЄНКО Людмила Володимирівна

УКРАЇНА В СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Методичні рекомендації

Комп'ютерне складання та верстання *В. В. Москаленко*
Коректор *М. О. Паненко*

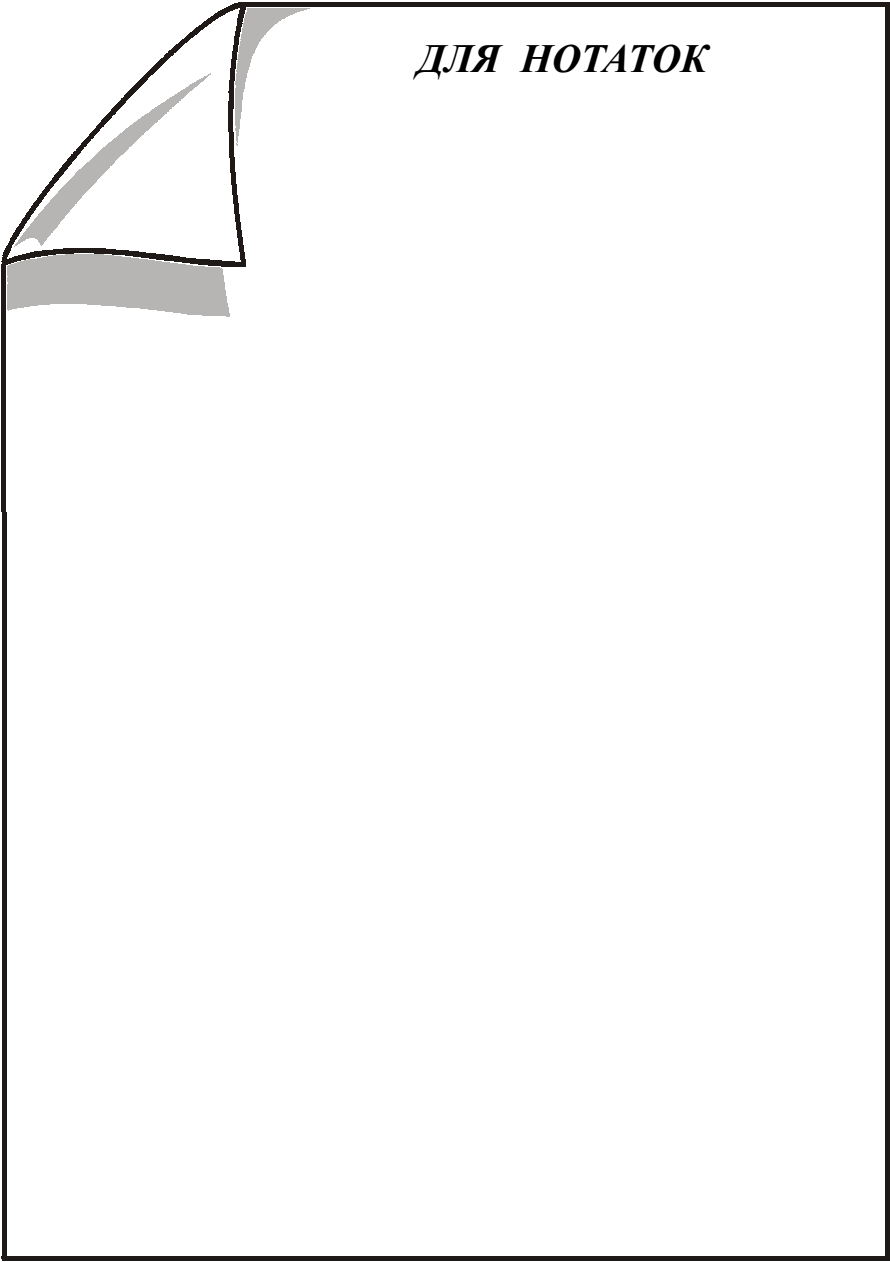
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 6,0. Тираж 100 прим. Вид. № 8. Зам. № 000.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025

E-mail : publishing@nuos.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.

ДЛЯ ЗАДАТОК

ДЛЯ ЗАДАТОК